

LJUBO KRMEK
MORINE

Nakladnici
Matica hrvatska Stolac
Naklada Društva hrvatskih književnika
Herceg Bosne, Mostar

Knjižnica

SUVREMENICI
Knjiga stotinu dvadeseta

Za nakladnika
Mladen Bošković, Ivan Sivrić

Naslovnica i ilustracije:

Ak. kipar Nikola Njirić

Portret: Ak. sl. Ante Ljubičić

Tisak: Print team

Tiraž: 500

© Ljubo Krmek

CIP - Katalogizacija u publikaciji
Nacionalna i univerzitetska biblioteka
Bosne i Hercegovine, Sarajevo

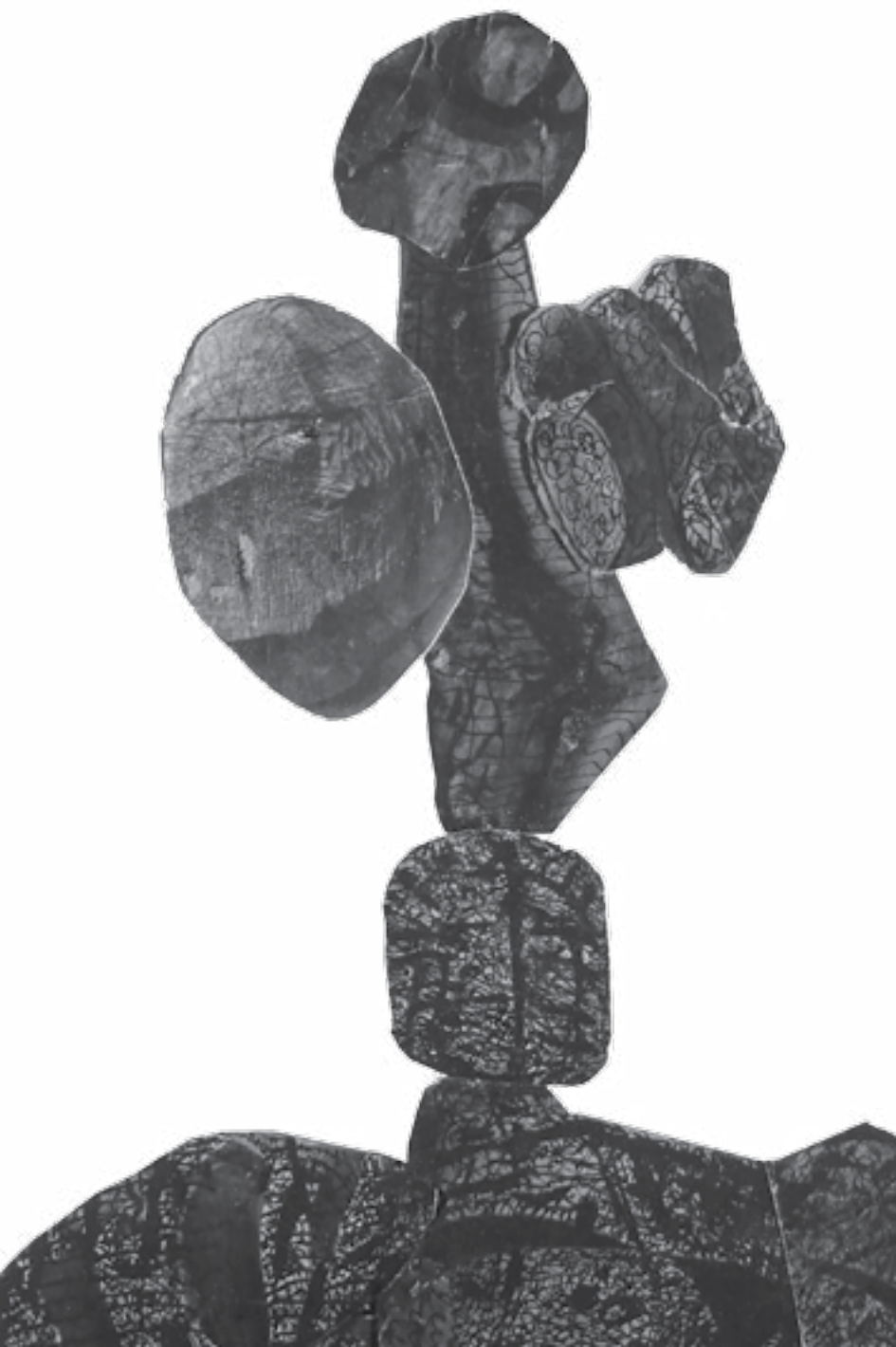
LJUBO KRMEK

MORINE

Naklada DHK HB

Matica hrvatska Stolac
Mostar - Stolac, 2015.

MORINE

I.

Selo Drin još je spavalo dubokim snom. Tišinu proreza krještavi glas našeg pijetla Šarge kojeg sam prošlog ljeta dobio od kuma Anđe kao zahvalu za pomoć u plijevljenju vinograda. Odmah se skočih na noge, odjenuh odjeću što sam je još sinoć pripremio kako bih što prije krenuo. Nije to bilo obično putovanje, bio je to moj prvi odlazak u planinu. Godinama sam slušao priče o odlascima u planine jer su planišтари iz naše kuće Kamenarevića bili oduvijek priznati i poznati u ovom dijelu Hercegovine. Poštena je to seoska kuća u kojoj bi svake sreće i blagoslova. Ne znadosmo za neimaštinu zahvaljujući radinosti djeda Marijana, potom moga oca Ivuta. Otac je htio da i ja nastavim njegovim i djedovim putom, pa to nije ni prikrivao, a i ja sam spremno prihvaćao.

Već prije tjedan dana otac je počeo s pripremanjima za odlazak u planinu. Najprije smo lučili ovce. One što će ići u planinu smo obilježavali, a one stare i slabe, koje bi imale slabije noge – hromice, ostavljali smo odvojene sa strane jer ne bi mogle izdržati dalek put. Nismo bilježili ni trzad¹. Svaka planištarska kuća ima svoj način bilježenja ovaca. Netko biljeg urezuje u ovčje uho, na razne načine, a netko bilježi ovce bojenjem. Ovo potonje bijaše novina koju otac uvede u naše običaje. Naime, pokojni djed Marijan bilježio je

¹ Trze je kasno janje što se ojanji posljednje

ovce tako što bi im kidao desno uho uravan. Ocu se to nikada nije sviđalo, pa čim je uzmogao i preuzeo planištačenje, uvede bilježenje ovaca bojenjem. Bojili smo ih plavom bojom nasred glave između ušiju.

– *Bol je bol svakom živom biću. I živina treba živjeti, ne valja da se pati* – govorio bi otac kad bi mu spočitavali što ne bilježi ovce kao i drugi. Govorili bi da će kiša sprati boju pa se ne će znati koja je čija ovca. A otac bi i za to imao spreman odgovor:

– *Samo neka bude kiše, bit će više i trave. Ja svaku svoju ovcu poznam. Svaka ima ime. Meni su one k'o i čeljade.*

Ovaj očev odgovor shvatio bi se kao naredba jer bi bio izgovoren takvim tonom koji je zahtijevao poštovanje i nepogovor. Njemu je to i pristajalo. Moj otac Ivut bijaše visok, vitak, čeličnih mišica, preplanula lica, pun zdravlja i vitalnosti. Sve bijaše osim lijen.

Nakon što smo odlučili i obilježili ovce, dođe red za pripremu opreme za put u planinu. Prikupljali smo i prali potrebite stvari, zatim ih stavljali na jednu gomilu: sude za mlijeko, sude za pripremanje jela, koto, gunje, imbulje, bičalje, kapute... Navrijeme je otac nabavio i sol i šećer, kavu, opanke i sve što je bilo potrebno za put i za prebivanje na planini tijekom ljetnjih mjeseci. Otac ništa nije prepuštao slučaju, od samih priprema za polazak pa sve do povratka s planine. Znao je dobro ako se pokaže kao dobar planištar, dostojan

povjerenja i dogodine će ljudi njemu povjeriti ovce.

Dan uoči odlaska dotjeraše Miljkovići stado od tristotinjak ovaca. Miljkovići su od starina povjeravali svoje ovce našoj obitelji u ljetnjim mjesecima, a mi smo svoje ovce povjeravali njima u školj, tijekom hladnih zimskih mjeseci. Vremenom se i skumismo i zapečatismo prijateljstvo. Miljkovići su bili s poluotoka Pelješca, točnije iz mjesta Kune. Domaćin Petar iz kuće Miljkovića i otac ubrzo napraviše pogodbu o plaći za čuvanje ovaca. Za svaku ovcu ponudi kum Petar ocu sedam novčića i trideset deka soli. Otac to objeručke prihvati. Zatim otac predloži Petru za svaku ojanjenu ovcu, umjesto normalnih oku² sira i litru³ masla (što bi uobičajeno) junđu⁴ sira i litru masla. Na to kum Petar da ne bi, ne daj Bože, ostao dužan veli:

- *E, kad si tako pošten, kume Ivute, evo ja i dvije čobanice i tvom sinu Đuri opanke, a tvojoj ženi Marici, mojoj dragoj kumi planištarki, platno za kotule i jašmaka za glave, pa kom opanci tom obojci.*

Ova pogodba između oca i kuma Miljkovića više bi ličila na nadmetanje tko će komu više dati, nego na uobičajene pogodbe koje bijahu vrlo teške. Kum Petar nam je zaželio puno sreće i dobru pašu na planini, da nas Bog sačuva od svakoga zla i nevremena, pružio ocu ruku, potom se zagriše i vrati se na Pelješac.

2 Oka – 1,283kg

3 Litra – 0,320kg

4 Junđa – 1,896kg

II.

Već je odavno otoplilo i zarana se poče sušiti trava u Humini. Velike oskudice s vodom i travom tijekom cijelog ljeta prisiljavale su narod da goni stoku u planine, kamo smo se i mi zaputili. Nismo išli pašom, nego pravo na planinu bez zastajkivanja. I danas se ide u planinu kao i u staro doba. Na konje smo natovarili potrebite stvari. Branzare s kruhom, sirom i tikvom za vodu na leđa, da se može prezalogajiti, a da se ne staje sa stadom. Prvi je na čelu kolone bio Josip, iskusan čoban koji je već išao mnogo puta u planinu i dobro poznaje put.

Josip je bio sin moga strica Ilije. Kako mu umrije otac, Josip se preseli k nama. Otac ga je poštivao i dobro ga je plaćao jer Josip bijaše vrijedan i marljiv. Za čuvanje stada ne bi boljeg od njega. Snalažljiv, okretan i hitar išao je pred ovcama, a one su ga slušale i ni trenutka ne bi skretale s puta. Zajedno s Miljkovićevim bilo ih je oko šest stotina. Kao što prije rekoh naše su bile obilježene plavom, a kuma Miljkovića zelenom bojom. S obje strane stada uporedo trčkarala su i dva naša psa, Garo i Šarov. Ovce su tjerale dvije čobanice što nam ih dovede kum Miljković, Mara i Stana. Iza stada gegali su se naši natovareni konji, Kulaš i Zekan, a za njima treći konj, Dorat. Iza konja je sa štapom u ruci išao planištari, moj otac, i planištarka, moja majka. Ja sam posljednji skakutao za njima.

Iako je bilo lipanjsko jutro, zrak je bio malo svježiji. Nisam imao kad misliti o hladnoći jer sam stalno zamišljao planinu. Dugo bih i pozorno slušao kad bi je netko spomenuo u dobrom ili lošem svjetlu. Nije mi bilo važno. Želio sam ići tim djedovim i očevim putem i evo, dočekah taj dan. Pošli smo na planinu! Pošli smo na Morine! Morine!!! Tako se zvala ta planina gdje imadosmo pašnjake. Bijaše to naša starina. Pokojni djed Marijan je i ljetnicu na njoj sagradio. Slušao sam priče o ljetnici i sve sam znao o njoj. Znao sam s koje je strane tor, a s koje torarica. Brzo smo prešli put od Drina preko Zabrdža i Lišća i prije podne stigli do starog Hutovskog grada.

– *Spustit ćemo se do Donjeg sela, pa ćemo na lokvi malo ohanut’.* – reče otac.

Tako i bi. Dok su ovce pile vodu, svi smo iz branzara izvadili po komad kruha i grumen sira te smo prezalogajili s nogu. Ubrzo smo nastavili put. Preko Prijedora, kroz Lisine pa uz Hrasno. Sunce je dobro ugrijalo pa je svatko skidao sa sebe višak odjeće i nabacivao ga na Dorata. Do zalaska sunca zastali smo još samo jedanput i kad, skoro u sumrak, dođosmo do nekakve čatrnje, otac reče:

– *Stoooj! Ovo nam je prvi konak!*

Čobanice su pomuzle nekoliko ovaca koliko bi dostatno svima za večeru. Udrobismo kruh u vruće mlijeko i najedosmo se drobe. Iako nisam bio umoran, prijalo mi je vruće mlijeko. Josip, moj rođak koji je išao na čelu stada, rastovarilo je konje i stavio prtljagu na jedno mjesto, te konje napojio i privezao ih za obližnje drvo. Potom su čobani skupili stoku oko koje su se rasporedili i zamotani u bičalje kunjali. Tako su čuvali stoku cijelu noć. I psi su se smjestili pored čobana na dvije strane kao dodatna zaštita za stado. Trčeći tamo-amo, lajanjem su upozoravali i na najmanji šum. Psi ne daju nikome nepoznatom blizu stada. Nakon večere smjestio sam se pokraj oca i majke u gunje. Zaspao sam pod vedrim nebom poput anđela, sretan.

Izjutra, odvijalo se sve po ustaljenom redu. Prije negoli je svanulo, svi smo bili na nogama. Posložili smo kolonu i pravo put planina. Ponegdje bi malo odahnuli, gdje ima trave, da ovce malo popasu i ubrzo, nastavili putovanje. Ručak je opet s nogu. U hodu smo vadili sir i kukuruzu iz branzara i jeli. Penjući se na veću nadmorsku visinu,

bivalo je hladnije. Pred sam sumrak izbismo na Plužine, kod Grčke gradine. To je najjužnija strana Morina. Išli smo još malo dok ne stigismo do čatrnje Vranjkuše. Otac ponovno zaustavi kolonu svojim otegnutim:

– *Stooooj! Ovo nam je drugi konak!*

Riječ planištara se mora poštivati. Na nju nema pogovora. Poslovi su raspodijeljeni i svatko zna što mu je raditi. Ovce se muzu dva puta, ujutro i uvečer. Kod planištara je pribor za kresanje. Čobanice prikupiše suharaka, a otac kresnu čakmakom kremen. Pojaviše se varnice, zapali se trud i tako pripali vatru. Jedini ja ne imadoh dodijeljen posao. Skakutao sam sad ovdje, sad ondje, pomagao bih gdje ugledam da ureba pomoći.

Zanočili smo pokraj Vranjkuše. Nisam spavao blaženo kao prošlu noć jer svu noć psi bijahu nemirni. Povremeno dotrče do čatrnje, onjuše zemlju pa natrag do čobana. I konji su neurozno frktali. Ne znadosmo što ih uznemirava, jer noć je bila neobično tiha. Čini mi se jedini remet noći bijaše naše stado. Pseći lavež, frktanje konja, zvonjenje zvonara i poneko blejanje bijahu jedini znaci života. Ujutro, po običaju, za tili čas svi smo skočili na noge kao da nas netko tjera i spremili se da nastavimo put. Osvanuo je vedar i sunčan dan. Otac reče kao za sebe:

– *Još četiri-pet sati i stigli smo!* – Tek što to izgovori sagnu se, nešto opipa na zemlji pa ponovno promrsi: – *A, zato su se pašcad i konji uznemirili! Vidi! Vidi! Pa ovuda su vuci prošli!*

U brložini pokraj čatrnje na zemlji, jasno su se ocrtavali tragovi. Otac je raširio prste ruke pri tom ih stavivši u trag. Trag je bio veći od ruke. Pored većih tragova bijaše i manjih istog takvog oblika.

– *Ovo su tragovi i velikih i malih vukova. Ne bojte se ništa. Gdje se vuk okoti tu ne kolje stoku. Poreni!*

Bio je to planištarev znak za polazak.

III.

Već pomalo umoran od trodnevnog hodanja, razmišljao sam o planini, o Morinama, o vukovima. Vuka nisam nikada vidio uživo, ali jesam li se naslušao priča o njima, jesam. Te zaklali ondje onoliko, te ovdje ovoliko, te ovo, te ono. Kad čovjek sluša kako drugi pričaju o vukovima, s kolikim žarom, s kolikim strahom, s kolikim poštovanjem, u samu riječ planina stapa se i riječ vuk, kao neodvojiva slika, kao neraskidiva veza. Vuk je srođen s planinom i vezan je za nju kao dijete za majku.

- *Vuk živi tamo gdje je čist zrak i lijepa priroda, gdje ima šume. On ne će na golet – prisjećao sam se riječi učitelja Bože.*

- *Djeco! Vuk vam je zvijer čudna uma, oštih i jakih zuba i veoma brzih noga. Ima razvijena čula vida, mirisa i sluha. Naraste u visinu do 80 cm, a u dužinu do 1,5 metra. Neki budu teški i preko 50 kilograma. Ima razvijeno tijelo s jakim vratom i glavom u kojoj ima dvadeset i dva čvrsta zuba. Uši su mu uspravne. Oči zlatnožute boje. Šape široke i krupne. Koliko zalistaka ima vuk u plućima, toliko je godina star. Boja dlake je sivožućkasta, tamnija duž leđa, na zadnjem dijelu glave i na vanjskoj površini očiju. Sivilja je na ramenima i između očiju i ušiju, a na završetku repa crna. Vukovi žive u čoporima. Pare se od prosinca do veljače. Vučica nosi mlade 64 dana prije nego se okoti.*

Kad se okoti, vučica povraća meso pred mlade i tako ih hrani kad prestanu sisati, sve dok ne porastu. Vukovi se uglavnom hrane mesom koje pribavljaju klanjem i davljenjem, do čega god mogu doći. Djeco, to je najkrvoločnija zvijer. A ako ne može doći do mesa, u nevolji jede kokuruz i voće, sjećao sam se svakoga slova o vukovima što nas je učio učitelj Božo.

Ne sjećam se da sam bilo što drugo tako pažljivo slušao i želio naučiti kao ovo o vukovima. Čobani su stalno vodili borbu s vukovima, posebno kad napada veliki snijeg. Tada u planinama ne bi bilo stoke, pa su vukovi silazili u niže predjele u potrazi za hranom, za mesom. Većinom je to bila borba na život ili smrt s ovom krvoločnom zvijeri koja napada, kolje i jede. Ljudi su pričali da su ih viđali sad ovdje, sad ondje. Izgladnjeli vukovi često su napadali u čoporima od preko dvadeset.

– *Ono su tamo Vučja brda – prekide me otac u razmišljanju, uperivši prstom u brežuljke koji su se jedva vidjeli u daljini. – Zar da su tamo otišle i ove beštije, za trag im se ne znalo dabogda – dodade iza toga.*

Nekakva lagana jeza prostruja mi tijelom. Shvatih da ni ocu nije svejedno što vidje vučji trag. Rekli bi stari: „Gdje se vidi vučji trag – tu je i vučji put, a tko se nađe na vučjem putu...”

Kako je vrijeme odmicalo, sve više sam shvaćao da ovo nije izlet na kakav sam se ja pripremio. Moj djed i otac su bili iznimno hrabri ljudi jer su

tolike godine opstali sa stokom među vukovima. Počeh im se diviti još više. Pogledavao sam na oca sa strahopoštovanjem. On je gazio gledajući pred sebe, s rukama na leđima, odbijajući dimove škije iz lule, ne vadeći je iz usta. Ponekad bi samo otvorio usta da dođe do zraka. Tada bi lula ostala zalijepljena za donju usnu. Pridržavajući lulu rukom, lagano bi zahroptao: „hhrrr“ i zatvorenih usta nastavio dalje.

IV.

Planištarenje je staro koliko i život u ovim krajevima. Čitav predio iznad Stoca pa sve do Gackog i Nevesinja naziva se Rudine. Cijeli planinski masiv koji se nadovezuje na Rudine: Treskavica, Krbine, Morine, Lelija i Zelengora bile su odredište humskih planišara. Na Morine je izlazilo na pašu na stotinu planišara sa stotinjak tisuća ovaca. Neki od njih su kupovali zemlju i pravili ljetnice, kao i moj djed Marijan, a neki su jednostavno plaćali pašarinu na razne načine za ispašu u ljetnim mjesecima. Netko žitom, netko slamom, netko novcem. Na Morinama su planišari napravili i crkvicu. Zidali su je kamenari Jozo i Vidoje Vujnović. U njoj se sveta misa govorila na Ilindan i na Gospu od Milosrđa (nedjelja po Maloj Gospi). Skupio bi se narod sa svih planina i iz Bjelimića. Humnjaci imadoše trinaest i pol tisuća duluma gruntovno svoga vlasništva i oko trideset i sedam tisuća duluma pašnjaka. Zemlju su uglavnom kupovali od stolačkih begova.

Mi smo gonili ovce na Morine. Morine su uglavnom prostran i valovit teren. Za ljetnih dana su pravi raj na zemlji. Ugodna klima, pašnjaka u izobilju, obradivih površina dovoljno da se posadi zelen i posije jarik. Nema velikih vrhova, sve male udoline i glavičice. Po njima sama trava. Nigdje drveta ni za lijeka. Trava je negdje gušća, negdje rjeđa, ali je zato ima u izobilju. Na Morinama nikada ne nedostaje vjetra, pa ni u najvrućim ljetnim danima.

Ali, po pričama koje slušah uz ognjište, Morine

prati i zao glas. Naime, tko se zadesi na Morinama s jeseni kad padne snijeg, koji zna padati neprestano i po desetak dana, živu glavu ne iznosi iz toga pakla. Puno je i ljudi i životinja ostavilo kosti na Morinama. Netko bi ih zvao "crne Morine" a netko "uklete Morine". Mi smo ih jednostavno zvali Morine, i tjerali smo stoku na njih jer druge ispaše nismo imali. A nije se čekala ni duboka jesen na njima. Čim bismo osjetili da se vrijeme mijenja, kupila bi se stoka i put doma svoga. Otac bi često znao pjevati:

- *Kad namigne Crvanj na Morine
a Morine na druge planine
odma' kupi stoku
bježi doma u Humine*

A priča uz ognjište o Morinama je bilo napretek. Moglo se čuti svega i svačega. Uz ognjište bi se pripovjedalo sve dok čeljad ne bi zakunjala i povaljala se u gunjine. Već sljedećeg dana željno smo iščekivali večer da se priče nastave. Bilo je tu priča o vilama i vilenjacima, vješticama, vukodlacima, urocima, kletvama, zlim očima, plašilima, pa sve do povratka mrtvih među žive. Kao što rekoh, o Morinama ih je bilo ponajviše. Iz nekih doznah kako Morine bijahu, osim po dobroj travi, najpoznatije po "pometenicima". To su ljudi koji su smrznuti ostali zauvijek na toj planini.

- *Morine su i zlato i vrag. Treba znati i sa zlatom
i s vragom* – često bi govorio otac kad bi se desilo neko zlo na Morinama.
- *Ako čovjeka uhvati magla, pa izgubi pravac*

kojim je pošao, te udari drugim pravcem, gotov je! – bilo je to jedno od glavnih pravila opstanka na Morinama koje je ponavljao otac kao iskusan planištara okupljenima oko ognjišta u takvim prilikama.

Zbog pometenika i raznih pogibija koje bi se desile na Morinama, a narod ih prepričavao i dodavao pomalo kao i uvijek, oni koji bi pošli Morinama, a zadesilo ih nevrjeme, ne bi sjedali. Ne bi se ni okretali da ne izgube smjer kretanja. Sve dok ne prispiju na odredište. A ako bi kojim slučajem i sjeli, onda bi to činili tako da licem budu okrenuti u smjeru kretanja tj. krajnjoj točki puta, i ne okrećući se, digli bi se i nastavili put. Ako bi padao snijeg, onda bi bilo stoput gore. Onu jadnu putačinu po kojoj se ide prekrije snijeg, pa ako se nije daleko odmaklo, najbolje se povratiti i zaobići Morine. Jer, uz snijeg na Morinama, nastane strahovita vijavica koja ne dopušta da živu glavu izvući.

Crvanj je ponajveći vrh oko Morina, goli kamenjar, vječito obavijen maglom. Čak i usred ljeta na njegovom vrhu osvane prsten magle. Od sredine prema podnožju obrastao je gustom bukovom šumom. Jako slični nekom velikom šesiru koji je ostario pa je na vrhu prokinut. Ovčje torine su visoke skoro kao i Crvanj. Tu su i Pašine livade na kojima ima izobilje vode pa se stoka vodi tamo na napajanje. Vrh do Pašinih livada naziva se Somine, a do Somina leže Crnogrive. Nadomak Morina još se ističe Panos sa svojim visinama.

Kao što već napomenuh, na Morinama se jako brzo mijenja vrijeme u jesenjem, a pogotovu u zimskom

periodu. Većina planištara, pa i iskusnijih čobana, zna predvidjeti nevrijeme na Morinama. Slušao sam u pričama, čim se zamijeti da se i na drugim vrhovima osim Crvnja pojavljuje magla, potom crni oblaci, znaju da dolazi nevrijeme.

Crvanj je ponajbolji pokazatelj promjene vremena. Kad se s vrha Crvnja, na kojem hvala Bogu ima uvijek magle u izobilju, magla počne kretati niza strminu, nevjerojatnom brzinom prekrije Morine, potom Beglen doline i Vučja brda. Za kratko vrijeme nastanu oblaci na nebu i počinju se spuštati sve više i više, sve dok ne počne iz njih sipiti sitna kiša. Uporedo s kišom počinje padati i sitni snijeg. Potom snijeg biva krupniji i krupniji, nestaje kiše, a pojavljuje se vjetar. Ispočetka kao lagani vihor, a onda se zahorcava, sve jači i jači. Snijeg pojačava padanje kao da ga netko izasipa iz ogromnih bačava. Lapti postaju sve veći i veći. Narod takav snijeg naziva laptiš ili mornjak. Neki tvrde da se takav snijeg naziva mornjakom zato jer dolazi s mora, a drugi opet, koji su se zadesili na Morinama, vidjeli i osjetili takav snijeg, tvrde da toliki lapti snijega padaju samo na Morinama te da se stoga zove mornjak. Hladnoća biva sve jača i jača i počinje stezati kao mengelama. Vjetar pojačava svoj bijes, istresajući svom snagom svoju ljutnju iz, Bog zna kakvih razloga na Morine, zavijajući na najstrahotnije načine. Tada se više ne zna s koje strane svijeta puše. Nastaje vijavica kojoj nema kraja. Ne zaustavlja se dok ne uzme ono zbog čega se i pojavila. To su uglavnom ljudski životi. Ne zadovoljava se samo stokom.

„Oni izgubljenici koji se zateknu pri takvoj mećavi na Morinama, ponajprije osjete da im studeni lanac steže uši, potom prste nogu, ruku, pa lice, noge, ruke, dok ne preuzme čitavo tijelo. Vilice nekontrolirano počnu podrhtavati od studeni i zubi počinju cvokotati. Crne slutnje počinju obuzimati um pa se u krv počne zavlačiti jeza. Prvo se lopovski ušulja pa počne kolati cijelim tijelom dok ga posve ne preuzme. Vjetreni vihor se razmaše s tisuću ruku i kako god se čovjek okrene, jedna ruka spremno čeka i zasipa snijeg u glavu, u oči. Čak i kad čovjek obori glavu zemlji, čini se da vjetrene ruke i iz nje izbacuju snijeg i zabadaju ga u oči. Snijeg bode u oči k'o vilama pa se ne mogu ni otvoriti“, pamtio sam iz priča.

Planištari i čobani su ponijeli sa sobom i uzrečicu s Morina "došle vile k očima". Kad više čovjek ne može ni očiju otvoriti, krv se počne lediti u žilama te počinju halucinacije. Najprije se brdoviti vrhovi oko Morina čine kao da su od pamuka, a ljudski um, koji se polagano gasi, umjesto hladnoće počinje osjećati toplinu. Kažu da je to sreća u nesreći. Čovjek tada umire s osmjehom na licu u nekakvom blaženom stanju. Nema patnje.

Jedina sreća koja bi mogla iznijeti tijelo konjanika koji se zadesi na Morinama u takvoj mećavi je ta da ima konja koji je više puta prešao preko Morina. Tada bi, još dok je priseban, svezao svoje tijelo za konja kad se zaledi da ne padne, potom pustio konja na volju da ide kamo želi. To bi bio jedini način da se bar tijelo iznese iz planinske surovosti. Iz zmajevih ralja.

Naime, legenda priča da tu iza Crnog brda, postoji velika jama koja je ispod jedne velike okomite litice. Na njoj su dva otvora kao dva oka u glavi. U njima živi nekakav veliki zmaj. Izlazi van samo kad je velika mećava i traži pometenike. Koje pronade, ponese ih sa sobom u pećinu i tu ih pojede. Poneki hrabriji ljudi, koji su dolazili do pećine u ljetnim mjesecima, pričali su da su vidjeli u njoj svuda razbacane ljudske kosti. Neki bi opet pričali da su vidjeli tragove zmaja u snijegu i da su ogromni. Drugi bi govorili da se Morine zovu zato jer se tu kupe more. „To su one more što dave ljude na spavanju. One se dogovore svake godine da se baš tu nađu. Tu im je sastajalište. Svađom i bitkom određuju gdje će koja moriti. Glavna mora naredi ostalim morama riječima:

- *Raziđite se more Morinama
kao magla po dolu
kao oblaci po nebu
kao pjena po vodi
kao rosa po gori.*

Svako njihovo sastajalište praćeno je mećavom. A oni koji se zateknu u njihovom okupljanju i budu svjedocima, uzmu im dušu. Počinju čovjeka dušiti pa ga stežu sve jače i jače dok se ne izgubi i skrene s puta kojim je pošao. Zaluta. More mu uzmu razum i čovjek luta sve dok ima snage. Kad je ponestane, sjedne i umre. More se okupe oko njega i igraju Moreško kolo. Tada izlazi zmaj iz Dva oka i naređuje morama:

- *Ustuk more s Morina
glogovi trnak
bio vam sanak
bio vam konak
dok ne izbrojile
po nebu zvjezdice
po zemlji travice
na gori listak
u vodi pijesak
sela se uvatile
na Morine ne vratile.*

Potom uzima pometenika, odnese ga sebi u pećinu i pojede ga.“

Putaćinom preko Morina prolazi se pored jednog kamenog groblja. Nekada davno to groblje zvalo se Grčko groblje, a u novije vrijeme češći je

naziv Svatovsko groblje. Sa obje strane puta leže neraspoređene velike kamene gromade. Ugrubo su išarane raznim ornamentima i figurama. S jedne strane puta ima ih tridesetak, a s druge uduplo manje. Prema predaji, mećava je uhvatila svatove i more ih sve podaviše. Jedina se spasi mlada koja je bila em dobro obučena, em je jahala konja koji je vrlo dobro znao put preko Morina. Pustila je konju na volju da ide kud mu drago i konj je u onesvještenom stanju doveo pred mladoženjinu kuću. Sve do tog događaja, čitav taj planinski masiv nazivao se Dobrine. Zbog dobre paše za stoku. Zapamti se ta godina. Otad Dobrine svi zaboraviše. Narod ih prozva Morine!

„Poneki putnici koji prolaze noću preko Morina, pričaju da čuju u brdima jeku glasova i vide sjene pometenika kako obilaze Svatovsko groblje. Kad snijeg počne kopniti, iz pećine Dva oka poteče voda. Kaže se da to planina plače za pometenicima koje pojede zmaj“, prisjećao sam se baš svega što sam čuo o Morinama.

V.

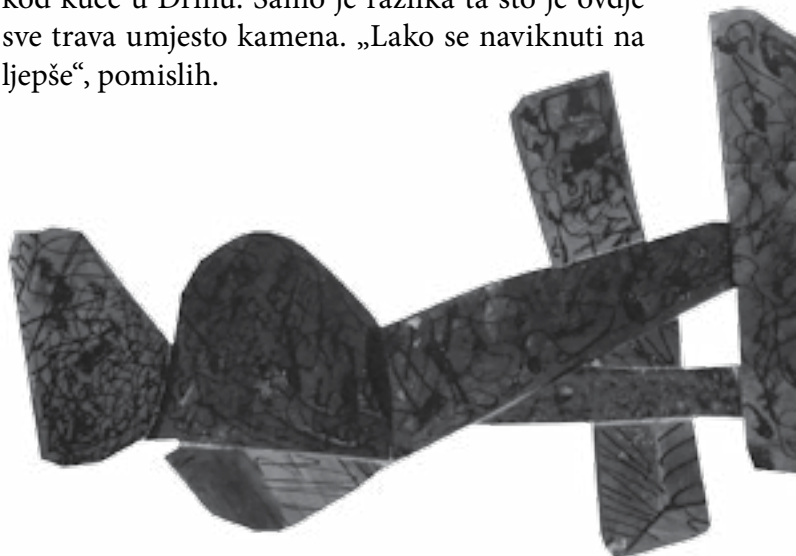
Stigosmo pred našu ljetnicu-kuću oko deset sati. Jarko lipanjsko sunce ugodno je pržilo lice, a na plavom nebu niti jednog oblačića. Sunce mi se činilo nekako puno bliže, ondje s visine. Ipak nije tako jako grijalo kao kući. Začudo. Ljetnica-kuća je služila samo za ljetni boravak planišlara koji dotjeruju stado na pašnjak u planinu. Zimi ljetnice ostaju bez nadzora, pa su stoga rađene od najjeftinijeg materijala. Mi zatekosmo našu u dobro očuvanom stanju.

Čim smo se zaustavili, majka i čobanice potekoše očistiti ljetnicu za boravak. Otac i ja rastovarismo konje, a Josip ih rasamari. Otac mu reče da ih otkuje jer tijekom boravka na planini ne trebaju biti potkovani. Ljetnica je sazidana suhozidinom s jednim prozorom i jednim vratima. Rožnici su od drvenih oblica, a pokrivena je šimrom. Vrlo je slična seoskoj kući, samo je malo manja i niža. Duga je otprilike pet, a široka tri metra. Iznutra je podijeljena na dva dijela. Desno od ulaznih vrata je otvoreno ognjište s dva kamena kreveta, a lijevo soba za preradu mlijeka, tzv. mljekarica. Prostorije su odvojene drvenom pregradom. U mljekarici se podvaruje i siri mlijeko, kupe maslo i kajmak, te se skladište do silaska s planine.

Nakon što su pomele i očistile unutrašnjost, majka je na kamene krevete položila lanene prekrivače, napunjene pšeničnom slamom pa zašivene. Za uzglavnice je stavila također jastuke od lana napunjene perjem, a na dno kreveta je složila pokrivače od kozje kostrijeti. Dok je Josip otkivao

konje, otac i ja smo unosili stvari u kuću. U mljekaricu smo unijeli kablčić u kojem se muze mlijeko, škip za razlijevanje mlijeka, kablčić za kiseljenje, mjehove za sir, stap, cjedilo, sirišnjak i dr. Zatim smo na ognjište unijeli kot'o, čanjak za jelo, siniju s koje ćemo jesti, kovu i burilo za vodu, saksiju za pečenje kruha, tavu za cicvaru, navće za podkuhavanje kruha, lopar za ukvašeni kruh, bukaru za vodu, te sve ostale sitne kućne potrepštine i namirnice: sadžak, sač, maše, mašice, tepsije, ibrik i dr.

Za nekoliko sati kuća oživi kao da se u njoj živi preko cijele godine. Bio sam zadovoljan. Osjećao sam se kao da tu živim oduvijek. Imao sam osjećaj da sam tu bio već prije. To vam je onaj osjećaj kad dođete na neko mjesto i sve vam je poznato kao da ste tu bili nekada davno, a sa sigurnošću možete tvrditi da niste sigurno. Sve je skoro isto kao i kod kuće u Drinu. Samo je razlika ta što je ovdje sve trava umjesto kamena. „Lako se naviknuti na ljepše“, pomislih.

Pored kuće je tor za ovce. Također je ozidan suhozidinom. Zidan je u krug. Pored zida s unutrašnje strane zabijene u zemlju, strše oblice, koje su zaoštrene na gornjim krajevima, pa strše u zrak kao koplja. Time se stoka štiti od vukova i divljih zvjeri, da ne upadnu u tor i ne naprave pokolj. To je prostor i za čuvanje i za noćevanje stoke. Pored tora je i torarica. Ona je također ozidana suhozidinom i pokrivena je starim grmljem, koje ćemo morati promijeniti. Dobrano se osušilo i sagnjelo pa kao da ga i nema. Na torarici je ugrađen mali prozorčić s kojega se ima pregled cijelog tora. U njoj noću borave čobani pa ako kojim slučajem navale vukovi ili divlja zvjerad, oni iskoče, vikom, galamom i hakanjem probude ostale, te zajedno potjeraju nametnike.

VI.

- *Ooo! Kud idete ljudino? Noć je pred vama! Ajd svrćite na konak!*
- *Jesi li to ti Ivute, duše ti?*
- *Jesam duše mi, Damjane! Oklen vas u ova doba?*
- *A, evo pođosmo u Kladovo polje, na Crvanj. Gori su mi ovce. Zadesi me nevolja. Napade mi vuk čobanicu pa sam je vodio dokturu. Morade ostat'. Ne imade druge nego u Rasno po šcer. I evo nas tu đe jesmo.*
- *Ajde, ajde, svrći! Ovdje su ljudi uvijek dobrodošli. Za poštene ljude uvijek ima mjesta. Āe ima mjesta za šestero ima i za osmero! Moj Damjane, Āe čeljad nisu bijesna, ni kuća nije tijesna! Ajde ulazite, što ste stali?!*
- *E, fala, živ bio domaćine, Bog ti dobro dao, i tebi i svemu tvojemu!*

Josip se prihvati konja, sveza ih i namiri. Otac ponudi putnike namjernike da sjednu, a majka uze zobnice s ramena i odloži ih da se gosti raskomote. Otac je sjedio na čelu do pižulja i kao prvu čast izvadi duhankesu s iskrižanim duhanom, pa je pruži gostu da zamota. Potom uze bukliju rakije, natoči u čašu, te prvo ispi sam pa onda ponudi gosta. Običaj je to ostao još iz hajdučkih vremena. Bijaše onih koji bi pomagali odbjeglom hajducima, ali bi i onih koji bi im u piće i jelo stavili otrova,

jer su nagrade za hajdučke glave bile velike. Zato su hajduci nagonili domaćina da on prvi potegne ili da prvi oproba hranu, kad bi silazili s planina i neprohoda.

- *Der, ispij jednu ovu mučenicu, speri grlo Damjane.*
- *E, oću vala moj Ivute, Bog ti dobro dao.*
- *Marice! Daj vamo čast! Ta, ne svraća nam svaki dan neko, a pogotovo Damjan Vujnović s Udore! Još sa šćeri! I pokojni su nam stari bili prijatelji! Je li tako Damjane, Bog im pokoj dariv'o?*
- *Tako je Ivute! Nije Marijan nikad pored naše kuće prošo da nije svrno, pa minut, minut!*

Majka ispeče kavu prgu ječmenicu. Odmah poslije kave postavi na siniju sve najbolje i najljepše što imadosmo za pojesti, da tim pokažemo poštovanje prema gostima. Uze bucat s vodom i pozva goste da operu ruke. Nakon što svi oprasmo ruke, posjedasmo na drvene tronošce oko sinije i svi se zajedno pomolismo Bogu. Iako smo u planini, gdje sve izgleda puno siromašnije nego kod kuće u Drinu, trudili smo se da putnik namjernik osjeti onu rijetku ljudsku prisnost koja gostoprimstvu daje svečani čin.

Poslije jela svi se vratismo na svoja mjesta. Znao sam da će se sad sijeliti i da će biti zanimljivih priča. Još pri jelu zapazih neobičnu ljepotu Damjanove kćeri. Krupne crne oči i nesvakidašnja čistoća lica, ljiljanska, prije bi se reklo vilinska,

dojmiše me se nenadno. Crna valovita kosa padala joj je na uspravna ramena. Prava vila! K'o da nije od ljudskog roda. Iz tih krupnih očiju, zračila je djetinja bezazlenost, iako je to bila prava cura od svojih 17-18 godina. Onih nekoliko riječi što škrto prozbori obraćajući se ocu, zazvučaše mi poput umilne glazbe, nalik onoj koju čujem izjutra, kad Josip okupi stado, okrene s njim na željenu stranu, pa puhne u svoje dvojnice da razliježu Morine.

Jedanput pogleda prema meni! Osjetih nelagodu. Čudan zanos izviraio je iz tih crvenih usana. Bijaše to najljepša djevojka koju moje oko ugleda. To je ona vrsta djevojaka koje ne primjetite na prvi pogled, ali što ih više gledate bivaju sve ljepše i ljepše. Tko zna je li uopće svjesna svoje ljepote?! Sad kad se ponovno smjestismo oko vatre, ja pogledah prema njoj. Uhvati mi pogled kao mišolovka miša kad zagriže mamac. Lagano rumenilo zahvati joj lice. Osjetih da mi srce ubrzano lupa. Tijelo mi obuze vrelina od koje se počeh znojiti i po čelu. Evo što se znojim sprijeda, nego su mi i leđa mokra. Nikad mi se prije nisu znojila leđa! Što se to sa mnom događa? Zarumeniše se i moji obrazi. Oči mi se zacakliše nepoznatom suzom. Kad ih protrljah, osjetih da su prsti mokri. Oči suze, a ne plačem? Bože moj, što je ovo sa mnom?

Otac je primjetio moj nemir. Oborio sam oči k ugaslom ognjištu. Bože mili, pa da je barem sada zima, da gori vatra, da me ne vide od dima s vatre. Nisam mogao pogledati u oca. Kao da bih se izdao, jer možda otac i ne zna pravi razlog moje smušenosti. Čini mi se da su mi obrazi bili

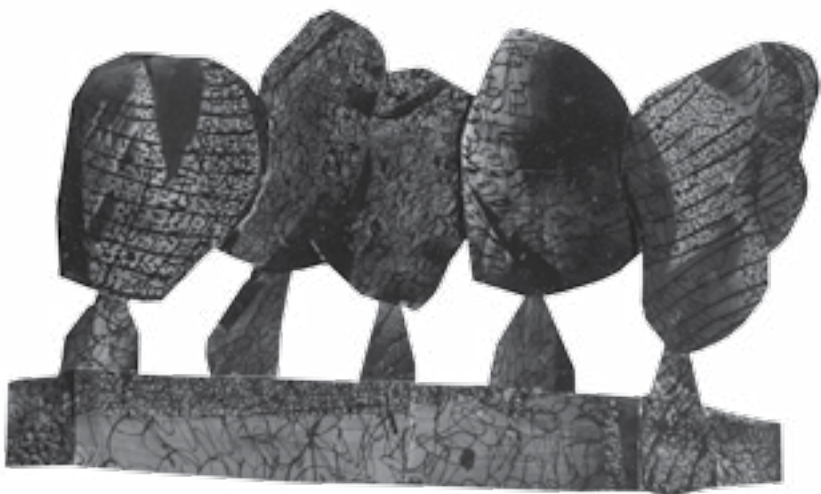
sve crveniji i crveniji od stida. Dotad neviđenim čuvstvima ponesen, osjećao sam kao da imam krila i letim Morinama u neakve visine, za koje do danas niti sam čuo, niti sam znao. Ovoj Vujinuši dragi Bog podari sve što je lijepo. Bože mili, kakva je ovo djevojka! Ne! Ne! Nije to obična djevojka! To je vila iz gore! Gorska vila! Kakvo tijelo, kakav stas, kakve oči, kakav umilan glas!

A ja se taman naviknuh na planinu. Prebivajući na planini i otkrivajući planinske draži, čudio sam se kamenoj knjizi koja mi je sama otvarala svoje stranice tako zgusnuto napisane. Čudio se, uživao i upijao. Uživao sam u bujnom planinskom raslinju, lovio leptire, pomagao ocu, majci, Josipu i čobanicama. I bi mi lijepo. Mišljah da ne može biti ljepše.

Kad ono udari! Je li to ta ljubav? Pa ne udara valjda tako iznenada? Bez najave? Je li to ta ljubav o kojoj sam slušao, o kojoj sam čitao? Gdje li je ona smještena u čovjeku? Je li to baš takva napast da zamuti razum? Je li doista smještena u srcu kao što se i govori? Možda zato moje srce ovako lupa, kao da hoće iskočiti ispod kože. Ma ne, ja mislim da je ona smještena u mozgu. Srce nema ništa s tim. Mozak je kriv. Srce može kucati samo za onoga za koga mozak naredi da kuca. Koga mozak zaželi. Mislim da se ta ljubav rodi zajedno sa čovjekom. Ona stanuje u mozgu u jednoj zatvorenoj sobici. I spava. Spava sve dok je netko ne probudi. Ako je to tako, kao što ja mislim, ova Vujinuša garavuša uđe u moju sobu i probudi mi ljubav. Ne probudi je polako, nego prodrmusa pa se ljubav skoči s

kreveta gdje je spavala k'o iza zimskog sna i ne zna na koju bi stranu okrenula. Navali iz te svoje sobe i cijelu mozgovu kuću diže na noge. Potisnu sva događanja u svim sobama u drugi plan.

Zamijetih da i Vujinuša nije ravnodušna jer kad nam se susretoše pogledi, izdajnički spusti svoje crne krupne oči ispred sebe. Kad bih se samo malo poigrao s tom crnom valovitom kosom, pomislih i istovremeno se naježih.

- *Der Damjane, kakva te nevolja zadesi? Što to bi s čobanicom? Oklen da vuk udari na čobanicu? Ta ne će vuk na čojeka! Boji se on insana! On udara samo na ajvan, na nejač! ustvrđi otac, a mene kao da privuče nekakvom kukom s neba po kojem sam letio.*

- *I ja sam tako mislio, moj Ivute, ali vraga! Sad ćeš čut' moj Ivute! O jadu se zabavismo! U zadnje vrijeme pričali su čobani da viđaju sve više i više vukova. I to u čoporima. Onomadne dođe glas da su ih videli više od dvadeset zajedno, gluho bilo. Moj ti si ga junače, neku noć začusmo vučje zavijanje blizu naše ljetnice na Crvnju. Nas nekoliko izletili na izvan pa hajkaj, a Rosa, ova čobanica bijaše u torarici pa i ona izašla i haka li haka! Sve džaba! On i dalje zavija. Ja se brže-bolje vratih u kuću te zgrabih jednu zapaljenu oblicu s ognjišta što ne izgori, jer mi žena tek svari pomuženo mlijeko, pa s onom oblicom na izvan. Kako je poneso kroz zrak, pojača se na njoj plamen pa ispade kao prava baklja. Kako osvijetlih teren ispred kuće i tora, kad imaš što videt. Na desetak metara od nas stoji vučina! K'o dobro tele! Iz usta mu se cijede žute bale, ukočenim pogledom gleda u nas, donja mu gubica otvorena, modri mu se isplaženi jezik, sve muklo reži i zavija. Prvo se skamenismo kad ga uočismo, pa onda, što od straha, što od pomisli da ćemo ga otjerati, mi skači, hakaj, a on ništa. Zaleti se na nas. Zgrabi Rosu, jer mu je bila najbliža, za nogu. Ja sam priskočio i udario ga nekoliko puta upaljenom glavnjom po glavi sve dok je ne pusti i okrete se pa pođe u mrak. Nije napravio dva-tri koraka, zadnji mu udovi padoše na zemlju i, kao da je uzet, poče vući zadnji dio tijela. Jedva ide. A onda mu pade i prednji dio tijela pa i glava. Dokrajčili smo ga štapinama. Vidio sam odmah po njegovom*

ponašanju da nešto nije uredu. Molio sam se Bogu samo da ne bude bijesan, jer onda ne će biti dobro s Rosom. Međutim, na Rosi odmah zamijetismo promjene. Nizale su se jedna za drugom kao kad na radiju prebacaš stanice. Vuk ju je ujeo u natkoljenicu lijeve noge. Rana je bila duboka. More bit' da ne bi sve to tako bilo da Rosa bi obučena pa da je vuk ujede kroz robu, da roba zaustavi bale, ali ovako, kako je ljeto – gole noge, ujede je za golo meso. Bit' će ti što će bit', slušaj dalje. Prvo je počeo jako boliti glava, pa počeo štucati, prosti mi Bože tako jako štucanje ne ću nikad u životu, onda počeo priviđati, nekontrolirano govoriti i galamiti. S vremena na vrijeme, zgrčili bi joj se mišići na rukama i na nogama. Pri svakom gutanju pljuvačke, ponašala bi se kao da je ne'ko davi. Junače, dobi strah od vode, valjda zbog gutanja, što li. Ne dade da joj ranu operemo rakijom, sve razdraženija, čas viče – čas plače, glas joj se pojača pa smanji, pa postaje promukliji, počeo joj se širiti zjenice, dobi veliku vatru, počeo sve teže i teže disati i na kraju počeo baliti i zavijati kao vuk. Moj Ivute, moj junače, strahotinja je to bila za vidjeti. Odmah sam osedlao konja, svezali smo je na konja i zamotali gunjem i ja krenu prema Nevesinju, doktoru. Čim sam došao do doktora, nabrazinu ispričah što se desi, sjati se sila nakvije u bijelim mantilima, polegoše je držeći je za ruke i noge, a jedno za glavu. Ranu su joj oprali safunom i toplom vodom, potom je poliše nekakvim rastvorom, kažu da

se dezinficira, i na kraju dadoše joj nekciju u predjelu trbuha. Nakvu Pasterovu nekciju, Bog ga poživio, spasi joj život. Rekoše mi da je dovedo u zadnji čas. Morat' će ostat' mjesec dana ležat' i do kraja života ne će smjet' jest' nikakvo meso, ni od kakve životinje. Sačuvaj Bože, ali bolje i to nego da je podlegla. Zafalio sam doktoru i poš'o iz Nevesinja. Ne znam kud sad?! Najbolje bi bilo u Udoru po šćer Bojku, jer nemam čobanice. Dođo' doma, a ona jedva dočeka, srce ćacino, i evo nas vidiš, moj Ivute.

- Ma što mi sve ispriča moj Damjane? E, mogu ti reći zadesi te veliko zlo. Čuli smo i mi da ima vražje živine! Čak smo im i tragove viđali, ali evo, nas ostaviše dosad na miru. A zar da će i ubuduće akobogda. Ali, vrag nikad nespava. Nije ga zvati, sam on dolazi. Nego, moj Damjane, der ti potegni ovu jednu mučenicu. Ovo ti je prava loza od koje krv vrije i srce lupa da iskoči iz njedara. Ovo mi je od prijatelja Boškovića iz Crnića.*
- E, kad je nji'ova, onda mora valjat'. Ajd živio ti meni, moj Ivute!*
- Uzdravlju živio, sa srećom se sast'o moj Damjane!*

Slušajući Damjanovo izlaganje nesreće koja ih zadesi, nisam mogao, a da ne zamislim bijesnog vuka kako napada. Miješali su se osjećaji u meni kao kad se boji voda u koju se sipa sok od drenjina. Surov je taj čobanski život u planini, ali evo ima i lijepih trenutaka, koje čovjek može samo sanjati.

Bojka! Tako se zove Vujinuša. Bojka! Ne mogu vjerovati da su joj dali ime po obojku! Ma kakvi, njoj su sigurno dali ime po nekom boju, biće. Kom' opanci, tom obojci! Prvi put da bi prije posegnuo za obojku, prije opanaka. Smišljao sam načine kako pristupiti Bojki. Ureza mi se ime u mozak. Ne znam bi li večaras ili da probam ujutro. Nisam naročito stidan, ali ovdje je puno kao u košnici, pa je nemoguće napraviti bilo kakvu kretnju, a da drugi ne vide. Da mi se samo dogovoriti, skoknuo bi' ja na Crvanj. Ne bi' se ja boj'o ni stotinu vukova, samo da mi je s njom uglavit sastanak.

Punog gipkog tijela, čvrstih njedara, krupnih crnih očiju za koje mi se učini da svijetle i u mraku, sjedila je moja vila preko puta mene, stiskajući se uz oca kao da joj je hladno. Ja bi' povremeno pogledao u svjetlost gaznjače, očima bih upijao plamen i poslije ga slao pogledom da je ogrijem.

- *E, moj domaćine, nemam sina, ali mi je moja Bojka k'o i sin. Ne znam što ću kad mi se uda. Mislio sam je poštedjet' planine ove godine jer se, akobogda, najesen udaje. Ali, ona kaže: "Nema veze ćaća, i nejač se šalje u planinu da malo ojača na planinskom zraku i na mliječnoj hrani, a ja sam bila i lani pa evo Bogu fala živa i zdrava." Srce ćaćino.*
- *U koju će kuću tako lijepa i čestita djevojka? upita otac, pri tom pogledajući u me.*
- *U Rogonjća u Stolac! Fini su mu i čestiti roditelji! Nemam zamjerke! A i zaslužila je moja Bojka, srce ćaćino.*

Je li moguće? Udaje se! Zabiše mi se riječi kao klinovi u mozak! U onu sobu gdje je gorila ljubav kao žeravica, navali voda! Hladna voda! Sastaviše me te dvije riječi i s nebom i sa zemljom! Sav sam se ukočio! Krv mi jurnu u glavu, dah mi zasta u grlu! Pa tek osjetih nešto lijepo u životu, a on, Damjan, ovako nemilosrdno, udaje se! Znaš li ti, moj Damjane, kako to boli? Blago Rogonjiću! Što bih sve dao da sam na njegovom mjestu? Ne mogu niti misliti o tome! A ja se ponadah! Ima li te Bože! Gledao sam u Bojku tako žalosnim pogledom da bi otopio i morinske mosurove što više iz Dva oka kad je najhladnije usred zime. Ona je skretala pogled u stranu, kao da je kriva, kao da mi je nešto skrivila. Osjećao sam to. Nije me više mogla pogledati u oči. Ali, što je tu je. Bijaše to moje prvo zaljublivanje koje trajaše kratko. Okrutno kratko! Nakon jutarnje kave opremiše za put Damjana i njegovu kćer. Ja sam se pravio da spavam. Damjan je imao samo riječi hvale za gostoprimstvo.

- *E čuješ, fala ti, moj Ivute, čestit si kao što ti je bio čestit i otac. Valjda ću imat' priliku da ti vratim, a nek' znaš, akobogda, zvat' ću te u svatove!*
- *Moj Damjane, primismo te k'o prijatelja, k'o što bi i ti primio nas da nas strefi što i tebe, ne do Bog, pa ne budi zato ni platiša ni vratiša. Neka vam je Bog na pomoći.*

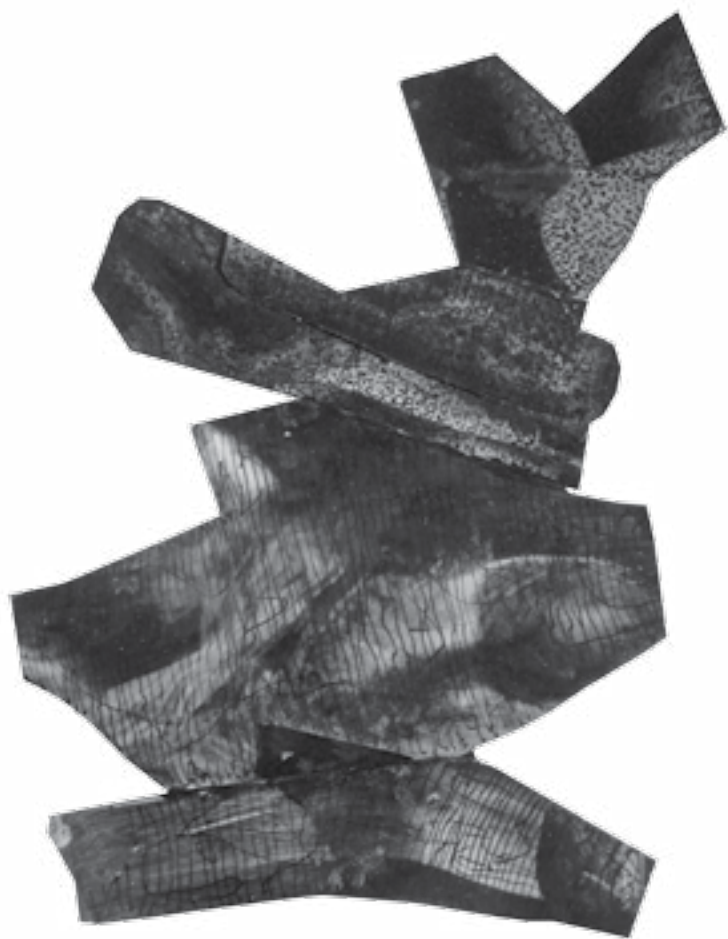
Pozdraviše se i začuh kako se udaljava topot konjskih kopita odnoseći mi najljepšu večer u životu.

VII.

Prodoše dani, mjeseci, godine. Ja rastoh, sazrijevah, odrastoh. Živjeh. Onda dođe nesretni rat. Niti vile, niti more, niti zmajevi, ne potjeraše moj narod s Morina, nego to učini čovjek.

„Katolicima na Morinama više mjesta nema!“ rekoše mom ocu u Nevesinju parajući papire na kojima je pisalo kako smo vlasnici zemlje na Morinama. „Znaš šta, Ivute, ‘vaki vi je zakon! Ako se još jednom trefiš na Morinama, bit ćeš kraći za glavu! Napij se, najedi i pro strane.“

Tako ostasmo bez imanja na Morinama, a vrijedila su više nego sva imanja u Drinu, Popovu i Kleku. Poneki Humljani izgonili su stoku na Busovaču ili na Blidinje, plati pašarinu i dobro. Međutim, vrlo brzo zamrije zanimanje planišgara, jer nam silom oteše pašnjake. Ja svoju ljubav s planine prebacih na željeznicu. Utopih je u kloparanje vagona i pisak strojeva. No, nikad ne zaboravim pogledati prema sjeveru, osobito za hladnih zimskih mjeseci, kada planinske vrhove stisne bijeli prsten. Podsjeti me na sve strahotne priče iz djetinjstva. Lagana jeza prostruji mi kralježnicom. Zalud svi vlakovi na svijetu, mene Morine zovu!!!

ŽUTE OČI

I.

Iznenada su se stale pojavljivati, sad ovdje, sad ondje. Nitko nije znao, od čije su ruke zapaljene, niti čijom su rukom ugašene. Strah postade novi stanovnik sela Drin. Prije nego što bi mrak počeo spuštati svoje crnilo na selo i zavláčiti ga u svaki kutak, strah je već bio tu. Na svome mjestu. Svi bi sa zebnjom očekivali gdje će se noćas upaliti. Zamotani u gunjine i bičalje, odvažniji bi ljudi virili kroz poluotvoreni pendžer, ili kroz rupe na vratima između dasaka ne bi li je ugledali. Tiho bi šaputali:

- *Eno je ispod Kičina, gori k'o dedovača.*
- *Ono je vražje đelo, nije Božje, nikako!*
- *Za Kapom se sjaji k'o da je dan; mora da je velika. Mogla bi biti oko starog groblja!*
- *Sve su bliže selu!*
- *Vražje sijelo!*
- *Đavolja kola se ufatila oko sela, sve će izgoriti, ništa neće ostati!*
- *Budi Bog s nami i anđeli Božji!*
- *E, u moje vrijeme... ovog zla ne bi ...šve što tomlađe šve še manje Bogu moli, tu je muka –*

šuštao bi đed Jozo sebi u bradu čudeći se zlu što zadesi selo.

Bilo je to vrijeme vatre. Seljani prestadoše i vatre na ognjištu ložiti misleći da ove privlače vatre sa okolnih brda te da se zato približavaju selu. One bi jednostavno padanjem mraka izbijale iz zemlje i, kako se činilo prestrašenim očima zatvorenim u kuće, visile bi u zraku. Kada bi se neka ugasila, narod bi malo odahnuo, ali bi ubrzo nastala nova na drugom mjestu.

Strah!

Strah se počeo pretvarati u stravu. Nitko više nije mirno spavao. Ljudi su izgledali poput aveti. Ispijenih lica i velikih, podbulih podočnjaka počeli su se bojati sami sebe. Činilo se da se zbijaju kuća uz kuću. Nekako se i u zavijanju vukova osjećalo da se boje i da se i u njih ušuljao strah. Nitko iz sela nije promolio nosa od kad se desi ovo prokletstvo.

II.

Nekako baš u to vrijeme svadiše se Pavlovići s latinima iz Trnovače, susjednog sela. Odavna bijahu ta dva sela takmaci.

Prvo je Andrija iz Viskove kuće, s paše Podzborištem, ukrao Mare, kćerku Mikule Mrdala iz Trnovače. I dok su se vodili pregovori o povratku i uglavljivao datum o poštenoj svadbi, nastala novi nesporazum.

Mate Ugljenkin dotjera sa svojim stadom desetak ovaca i tri krave koje su bile na Topića pašnjaku. Nekoliko puta su upozoravali i slali glase u Trnovaču a ovi šutili i radili po svom. Netrepeljivost je još više porasla, a sad još i ove vatre. Jad i nevolja snađe Drin.

III.

Pavlovići zemlje dijelili nisu. Nepisano pravilo bilo je da po smrti kućnog domaćina nema djeljenja. Ostaju svi zajedno živjeti u zajednici. Za kućnog domaćina birali bi onoga koji bi bio najsposobniji voditi i upravljati kućom, tj. bolje od drugih. Pokojnik bi još za života odredio tko će to biti, a koliko se poštovao kućni domaćin i nakon smrti nitko se ne bi usprotivio njegovoj volji, te bi glasovanje bilo uzgred.

Posao kućnog domaćina je bio odrediti tko će gdje ići raditi, tko u polje, u vinograd, u drva, u kosidbu...; te ujedno čuvati doneseno i pravilno raspoređivati trošak; gledati da kućna zajednica ne

zapadne u dugove, a one koji pogriješe kažnjavati. Ujutro bi poslije kave određivao što je koga činiti.

Kad umrije stari Gargo, koji je bio na čelu zajednice Pavlovića dugih trideset i sedam godina, znao je svak da će na njegovu štokrlu zasjesti Visko. Visku je Gargo još za života povjeravao kako se upravlja imanjem i čeljadi, pa i kad je pao u postelju želja mu je bila da ga Visko zamijeni dok ne skonča. Visko se ukućanima zahvalio na izboru za kućnog domaćina i obećao da će valjano i hrabro voditi kuću. Tek što je zakormilario brodom Pavlovića naleti u oluju. A oluja koja nikad prije ne zadesi Viska, kuću Pavlovića, selo Drin, zvala se vatra.

IV.

– Domaćin Gargo, ako vi primjetiš da se užgala kakva vatra u mrklini, a nije je upalila ljudska ruka, to se javlja izgubljeno zlato. Treba odmah poteći do vatre i razbacati je golim rukama dobro se moleći jer ono zlato može biti i prokleta, a to je već đavolska igra. Đavoli su oko vatre, treba se moleći odmah domu povratiti ne okrećući se iza sebe. Tek ujutro, kad se razdani i sunce na nebo podigne, treba poći pokupiti zlatnike koje je netko davno izgubio. Ako oko njih bude kostiju onda ih je izgubio u boju, a ako samo pepela, onda ih je netko ukrao i tu sakrio – prisjećao se Visko djetinjstva i priče namjernika Jose Škvarlića koju je pričao Gargi uvečer kad su polijekali.

Sramota bi ne primiti namjernika kojega put

nanese na konak. Namjernik bi legao na ležaj od perja odmah uz domaćina. Do namjernika Visko je prostro po podu samo ponjavu i na nju legao. Tako je radila i ostala mladež, kako bi govorili stariji – da još za rana tijelo otvrdne. Visko se pravio da spava, a slušao je Josine priče o blagu upijajući svaku riječ. Joso je tek zašutio kad se začulo isprekidano krkljanje domaćina što bi znak da je zaspao.

Nakon prespavane noći i opremanja namjernika za put, Gargo je šutio, nije nikom spominjao priču o zlatu što je čuo od Jose. Vidjelo se na njem da mu nije sjeo ovaj zanesenjak žutih očiju koji je stalno zvjerkao lijevo – desno. Znao je da ništa ne može razbuditi ljudsku maštu kao priče o zakopanom blagu. Ta naslušao ih se čitav život, na sijelima i u raznim zgodama neizostavne su bile priče o blagu kojeg nema. Ali, većinom su te priče o zakopanom blagu pratile i priče o prokletstvu istih.

Sve je to prolazilo kroz glavu Visku dok je ležao na najboljem pernatom ležaju u kući, istom onom što nekada pripadaše Gargi. Slušao je cvokotanje zuba od straha u čeljadi jer su se vani stalno palile nove vatre. Na misli mu je dolazila i slaba ljetina. Kako prehraniti čeljad a da se ne zapadne u dugove?! Od duhana nikakve koristi, suša ga pribila zemlji, i ono što bi malo zaradili od preprodavača koji poberu glavni dobitak, ove će godine izostati. Žita nema dovoljno ni za zajednicu. Nešto bi se moglo ušićariti od lana, nešto malo od kukuruza, nešto malo će se zaraditi i od gojenja svilaca, ali sve je to tanjež. Ma kad bi skupio snage pa krenuo prema vatri...

V.

– Ako se ja bojim koji sam domaćin u kući Pavlovića, kako onda da netko drugi krene prema đavolu. Ne boj se Visko, Bog je s tobom! šaputao je Visko stežući desnom rukom krunicu od gloginja obješenu o vratu, zamičući od guvna pokraj Topića čardaka prema Starom Dolu gdje se večeras pojavila vatra. Čekao je Visko da čeljad pozaspu, spremao snagu pa se odvažno išuljao iz kuće i pravac prema vatri. Imao je osjećaj da su mu noge olovne i da svaki korak koji napravi kao da probija visoki snijeg, a opet mu se činilo da zemlju ne dotiče, jer, mogli bi ga čuti vragovi prije nego što ih iznenadi na njihovu sijelu. Što se više približavao Starom Dolu, vatra je bivala sve jasnija, samo više nije bila onako velika i nije obasjavala putačinu, reklo bi se od Drina do Trnovače i Ćopikuća.

Mogla bi kuća Pavlovića ostati bez svoga domaćina – pomislio je Visko, ali kad bi je malo razgrnuo... pa ujutro koji zlatnik... – odmah bi straha nestalo i oči bi se žuto zasjajile, baš kao u Jose, mogli bi prebortati godinu a on, Visko, najsposobniji domaćin u selu. Možda i glavar. Možda.

Stišćući desnom rukom krunicu od gloginja a lijevom sjekiru, sve više se približavao vatri. Vatrene jezici pravili su sablasne sjenke od sveg raslinja uokolo ali Visko je hrabro stisnuo zube i naprijed. Približio se do same vatre. Ništa. Obična vatra. Malo ju je sjekirod dodirnuo, pa kad se ništa ne dogodi sjeti se Josine priče:

- *Golim rukama je treba razgrnuti!*

U tren odloži sjekiru, te golim prstima u žeravu, u plamen. Tek što je dotače strahovit urlik zapara nebo iznad Starog Dola. Poleti koža s Viskovih prstiju, a zrakom zavlada miris izgorjelog mesa. Jaučući, skakućući, saplićući se Visko poleti nazad u selo kao da ga svi đavoli i ovog i onog svijeta gone. K'o bez duše trže u kuću.

Karmela je vidjela svoga Viska kad je otišao iz kuće i iz poštovanja nije ničim to pokazivala i sad ga je čekala odmah pored vrata. Ništa ne govoreći o udesu, Visko joj naredi: - Izgorješe mi ruke đavoli, daj pomagaj. Karmela mu odmah izreže crveni luk na listiće, sastavi s trputcem te privi na prste obje ruke. Namочи lanenu krp u rakiju te ih zamota. Visko osjeti olakšanje.

VI.

Ujutro kad je svanulo i kad se sunce podiglo iz Ruštnice, zaputi se Visko prema Starom Dolu. Pokraj guvna sreće starog Đurijaša koji vidjevši zamotane ruke u Viska upita ga što ga je zadesilo pa su mu obadvije zamotane.

- Nazdravo! Nazdravo moj Đure. Evo jutros se probudi' kad imaš što viđet, na obje ruke prsti se potprištili i leti koža s njih, te kad mi žena malo previ, velju, idem ufatit malo zraka. Jelte, kažu da je noćas gorilo kod Starog Dola?

- *Kažu!*
- *E, odoh promandalit, ne bi li joj repa vidio!*
- *E, baš si 'rabar Visko!*

Nadajući se kojemu zlatniku, Visko se približio mjestu gdje je sinoć gorjela vatra, što ga opali po prstima da ne će zaboraviti dok je živ. Nigdje zlatnika. Samo pepeo i pokoji krajičak neizgorjelog drveta. Razočaranje nastu u Viskovoj glavi. Tu je i sjekira koja mu je ostala. Sakrit će je u Starom Dolu iza svoje njive u grmlje, jer svi su vidjeli da je nije ponio od kuće. Razmišljajući o protekloj noći, o zlatnicima, o đavolima, o vatri, spazi jedno prsluče zapleteno u draču, kao da je nekom ispalo u brzini. Prepoznade cvjetne šare na lanenom platnu. Mrdalo ispod stijena iz Trnovače. Tek tada se Visko sjeti da okrljci drveta, što nisu izgorjeli, su odsječeni što znači da ih je svakako tu donijela ljudska ruka...

Vratiše Trnovčani milo za drago!

Vatre, kako se naglo pojaviše, tako i nestadoše.

MLATAC VIDANČINA

- *Bogu fala, ima žita! Ima ove godine i napretek. Šteta bi bila uvoditi konja u guvno. Ta nemam nego njega. Zovnut ću Vidančinu da ovo smlati – govorio je otac.*

Šutnjom smo odobravali svaku očevu riječ. Znali smo dobro što otac govori. Putko nam je bio sve. I tovarni i jahaći i svatovski i oraći konj. Otac ga je poštovao i tepao mu kao članu obitelji. I od nas je to zahtijevao. Sad kad je prenio na svojim leđima pšenicu s polja do guvna, otac odluči da ga ne tereti vršidbom. Radije će Vidančini platiti žitom jer je godina bila dobra.

Mlaćenje žita se smatralo najtežim poslom. Nije ga moglo raditi svako čeljade. Čak štoviše, rijetki su se mogli upustiti u ovaj posao. To je iziskivalo velike napore i samo su najjači i najizdržljiviji mogli mlatiti žito. Mlatci su zato bili na glasu. Vidančina bijaše jedan od najboljih mlataca što su ih Čarići imali. Zidao je on kamenom ograde od dna do vrha brda, donosio bi najteže grede iz najudaljenijih i najnepristupačnijih ograda, koje su se koristile za pokrivanje kuća. Kada bi kamenari pronašli čošu za kuće, dobru i veliku, tešku da je ne može nitko donijeti, svi bi rekli kao po naredbi: - Donijet će Vidančina. Ukratko, Vidančina je bio pojam snage za sve ljude u Čarićima a za nas djecu i više od toga. Puno više. Mi smo mislili da je on natprirodna pojava, da je s nekog drugog planeta.

Bojali smo ga se k'o zmiје. Ma kakve zmiје, više smo ga se bojali. Činilo nam se kad bi konja udario onom velikom šakom da bi ga oborio s nogu. A šaka mu je bila kao u tri dobra momka. Krupan. Širokih pleća. Jakih mišica po kojima se oslikavala svaka vena povećavajući žilavost u očima nas promatrača. Velikih brkova, kratko ošišan, skoro ćelav, doimao se kao neki borac iz rimskih arena.

Jednom, uvečer, kad se uz ognjište zametnu priča (što bi meni bilo najdraže, niti bih osjećao vrućinu, niti hladnoću, niti me dim ujedao za oči, a uvijek bi molio Boga da mi se nešto ne zapovjedi dok traje zanimljivo pripovijedanje između starijih) djed Grgurim započe o nama Pavlovićima. Te kako smo došli u Drin iz Boke Kotorske, te da zbog toga štujemo i slavimo sv. Tripuna, te da nam je u groblju kapelica sv. Tripuna po uzoru na istoimenu katedralu u Boki, te da je Boka Kotorska naseljena trojanskim bjeguncima poslije duga lutanja, te da su Iliri potomci Ilirija sina Polifemovog, te da je taj Polifem bio ogroman div.

Tu bi proradila moja dječja mašta. Ja bih uspoređivao Polifema sa našim Vidančinom. Ta i Vidančina je Pavlović, a nadaleko nema tako jakog stvorenja. Zašto da on ne bude potomak toga Polifema? Trojanac! Zašto da ne! Pa i kolo što se igra u guvnu zove se trojanac. I nitko ga ne igra kao Pavlovići. Bilo kako bilo, u mojim očima Vidančina je bio čarički Polifem.

A bio je blage ćudi. Jednostavno, takvoj ljudeskari nije pristajala takva ćud. Mi smo ga se bojali, a ni sami ne znamo zašto. Valjda zbog

njegove džinovske pojave. Vidančina je bio obazriv prema nama djeci, koliko džin može biti obazriv, jer kad te on pomiluje svojim tvrdim prstima i kao kamen otvrdlim rukama, zacrvjeni ti se obraz. A ako te kojim slučajem uhvati za obraz sa dva prsta i izusti: - *Mašala momčine* – bridi obraz i po nekoliko dana.

Jedino, činilo mi se da baš ne voli žene, jer kad bi mu stariji prigovarali što se ne ženi, spremno bi odgovarao:

- *Laže spuž da je žena kao muž. Žene nisu čovjeku dobre. One mu ukradu snagu. Ja sam sluš'o kako su stari ljudi pričali da je Dalila ukrala Samsonu snagu. Kažu još da kad čovjeku raste kosa da mu snaga prelazi u nju, te što je kosa veća da je u njoj više čovječje snage, a ja ne dam.*
- *Čim malo poraste, ja reži. Što ti ga ja znam, more bit' da me ne'ko na spavanju ufati k'o tog jadrnika.*

Mi smo se često prikradali da ga gledamo kako mlati žito. Bila bi to nezaboravna predstava. Vidančina mlati kao da nekoga bije, otpuhuje, pa opet mlati, mlati. Znoj. Oblaci prašine. Pljeve. Onim svojim velikim žilavim rukama čvrsto je držao mlatac, a znoj koji je kapao s lica miješao se s pljevom. Ne bi mu to smetalo. Zastao bi na trenutak, pogledao na nas, i kao da je želio pobiti one moje misli o njemu i ženama, zapjevjušio bi:

- *Nema mala ledine u gaju, đe se tvoja leđa ne poznaju.*

Ili:

- *Ozeleni goro grabovino, male moje ljetna ladovino.*

A onda bi nastavio mlatiti još jače, povremeno pogledavajući na nas kao da smo ga mi razljutili.

Toga je dana sunce pržilo jače nego obično. Klasovi su se zlatili tako da je guvno usred sela izgledalo kao krčag pun zlata postavljen na kamenom stolu. Većina ljudi se okanila posla koji su radili i zabijeni u hladovinu čekali su da sunce smanji svoje vrele strjelice, kako bi se opet mogli povratiti poslu. Mi smo se poredali ispred čardaka na guvnu u jedinog hladovini i čekali Vidančinu. Čim ga je otac pozvao, Vidančina je za tren bio tu. Odmah se prihvatio posla, a mi smo se namjestili kao na plaćenju predstavi. Ko da odmara kad je Vidančina u guvnu?! A Vidančina je mlatio i ne pogledavši u nas četvoricu pitao je:

- *Što je pomagачi? A? Što ste stali? 'ajde udarajte! Men' se čini ne ćete vi na trulu granu! A! Kako se zovete? Či'i ste vi? A? Znam ja kako se vi zovete! A? Tavaliz, Lizipjat, Nabiguz i Tariguz! Ha-ha-ha-ha.....-* smijao se Vidančina da je guvno odjekivalo. Nama nije smetalo što nam nadijeva takva imena samo nek' nas ne tjera.

Iznenada, ispred naših spuštenih noga u guvno, kao grom iz vedra neba uspravi se zmija! Uspravljena na repu s glavom malo zabačenom pozadi, Isplažena jezika iznad kojeg se ocrtavao

veliki savijeni zub, gledala je u nas četvoricu i kao da je birala u kojega će zabiti onaj savijeni zub i pustiti otrov! Crnokrug! I to ne običan! Plavokrug!!! Znali smo to dobro po roščiću na sredini glave. Mužjak poskok! Nastupi trenutna uzetost kod sve četvorice. Nismo se mogli pomaknuti, niti išta izgovoriti. Hladan znoj poteče nam niz leđa. Strah i jeza zauzeše svaki kutak tijela. Otvorenih usta i zaleđenih pogleda gledasmo se oči u oči sa najotrovnijom zmijom na kamenu! Ni jedan od nas ne smognu snage ni da se pomakne.

Vidančina je osjetio da nešto nije uredu, čim smo zašutjeli. Okrenuvši se prema nama, ugledao je zabezegnuta lica i poskoka koji je kao zapeta strijela čekao da je luk otpusti i da zarije svoj otrovni zub u meso. U jednom skoku Vidančina se baci prema poskoku i udari ga mlatcem, što bi dovoljno da zmija ne zarije svoje otrovne zube. Zajedno su se i on i zmija zavaljali u slamu. U istom trenu shvativši što se događa i nas popusti oduzetost, naglo skočismo i vrisnusmo. Spasi nas naš Vidančina! Naš junak! Ali što je s njim i poskokom?

Padajući, Vidančina je osjetio ubod u desnu ruku. Kao ubod drače. Nije znao je li ga ujeo poskok ili se ubo na nešto u slami. Tek kad je ustao i kad se na ruci pojavila modra kvrga, shvatio je i on i mi da je to zmijski ujed. Mlatcem je izvukao poskoka iz slame. Imali smo što vidjeti. Neman je bila duža od jednoga metra (što je za tu vrstu zmije mnogo), a na sredini je bila debela kao dječja ruka. Na poskoku nije nigdje bilo traga od udarca.

Crknuo je od jačine Vidančine krvi. Iako je u nama još bilo straha koji će dugo trajati i koji će se vjerojatno sanjati, osjećali smo se kao pobjednici. Potrčali smo prema kući i vrišteći priopćili ocu što se dogodilo:

- *Vidančinu ujeo poskok!*
- *Vidančina nas spasio od pomora!*
- *Crkla zmija čim je ujela Vidančinu!*
- *Ćaća pomagaj, daj vode!*
- *Plaokrug velik k'o uže ljudi, debel k'o ćepanica!*
- *Skočila Vidančini kvrga na ruci!*

Otac je odmah potrčao prema guvnu a mi, napij se vode pa za ocem. Čim smo prišli guvnu, imali smo što vidjeti. Vidančina nastavio mlatiti pšenicu kao da se ništa nije dogodilo!

- *Bolan ne bio Vide, ujede li te živina?* – upita ga otac preplašeno.
- *A! Ništa! Proće!* – nezainteresirano će Vidančina.

Otac nego odmah otrči po Tomu Melemdžiju. Toma je liječio od zmiije. Za tili čas povrati se otac s Tomom u guvno. Vidančina je upravo završavao mlaćenje.

- *Sjedider ovdje Vide da ti to Toma pogleda!*

Vidančina sjede na ogradu guvna pored starog Tome, nećkajući se i dobacujući:

- *Gledaj beštije kolika je! Prepade decu!* – dodirnu mlatcem mrtvu zmiju pokazujući je ocu, a drugu ruku pruži Tomi da vidi otok.

Toma daje Vidančini da potegne loze, otvori krv na oteknutom mjestu, odreza vrh od volujskog roga, prisloni ga na kožu i isisa ustima otrov. Potom namaza otok i otvorenu ranu hajdučkim melemom, privije šljez s još nekim travama koje su samo njemu znane, omota čistom krpom i reče Vidančini kucnuvši ga po ramenu:

- *Pala muha na međeda!* – na što se sva trojica slatko nasmijaše.

Mi smo izdaleka gledali s rukama na licu i sa zebnjom iščekivali što će biti s Vidančinom, stalno se okrećući oko sebe, jer nam se činilo da je zmija tu i da nam se mota oko noga. Otac je pozvao Vidančinu i Tomu u kuću da se nešto prezalogaji i popije čaša vina. Vidančina je usprkos zmijurini i ujedu odradio svoj posao. Najbolje jelo i piće što se imalo u kući iznijela je majka pred mlatca Vidančinu.

- *E, moj Vide , evo što mi smlati žito, nego mi i decu spasi sotone! Svaka ti čast! E, dužnik sam ti da znaš* – govorio je otac dok je odvagivao dva varećaka žita Vidančini, što bijaše dogovorena cijena njegova rada.

Otac mu je još na polasku dodao i ovčju kopsu i padišpanj što mu je napravila majka. U nekoj drugoj prilici bi nam bilo strahovito žao padišpanja ali kad je Vidančina u pitanju, pogotovo nakon ovoga danas, nismo prigovarali. On je odbijao uzeti

sve preko dogovorenog, a otac mu je na silu gurao u ruke. Vidančina se nećkao i pri tom je govorio:

– *Ni sva drva posijeci, ni bez drva doma dolazi!*

A otac je i dalje navaljivao:

– *Uzmi bolan Vide, da ti se kosti sastave!*

Naposlijetku Vidančina uze što mu bi silom gurnuto u ruke, zahvalno otpozdravi rukom i s torbom preko ramena uputi se u Gornji Drin. Mi smo ga pratili jedan dio puta, ali ne kao prije na odstojanju nego se sad približili. Osjetili smo da smo nekako bliži s Vidančinom nakon ovoga što se danas desi. A on, naš Vidančina, po običaju zagalami na nas:

– *Či'i ste vi? A? Znam ja kako se zovete! A? Nabiguz, Tariguz, Tavaliz i Lizipjat! A! Ha-ha-ha-ha...*

Gledali smo za njim kako se udaljava dok je sumrak padao i pokrivao ga laganim crnilom, kao crnim snijegom. Ode naš spasitelj! Naš div! Do iduće predstave! Ode naš Polifem! Drinski! Što da ne!

Ljubo Krmek

MARAN I KRSTINKA

Maran se bio stoprom zamomčio. Visok, koščat ali žilav da mu nije bilo para u selu. Na motici prvi, ako treba bacit kamena s ramena - nema mu ravna, pohrvat se sa svakim, kad se bećarac zapjeva – najgrlatiji, u kolu kolovođa a na sijelima očima seoskih cura najčešća meta. Svako jutro, čim zora zarudi, mlad čoban s pjesmom tjera stado Pavlovića na pašu. Cijelo selo je znalo da je to Maran. Prije dvadesetak dana, o Ivandanu, napunio je Maran punih 18 godina. Doduše, nije bio neki srećković kad bi se na sijelima igralo zaloga i prstena. Iako je puno viđenijih djevojačkih očiju plandovalo na njemu, zapala bi ga neka koja mu se nije sviđala. Te da se poljube, te zagrlje, te u mrak, te ovo – te ono, on bi izvršavao pravila zaloga i prstena, ali pomalo stidljivo. Maran je bio lijep. Čist. Kršan. Miroljubiv. Iz očiju njegovih bljeskao je žar mladosti. Gledao je s njima pametno na svijet. Sav na ćaću, Nikolu Džonušina. A Nikola je važio za zorli domaćina i čovjeka.

Jednog dana dok je Maran bio na paši, ponad Lišća nadvi se nekakav čudan oblak. Nije bio crn a ipak zatamni danje svjetlo. S oblakom se pojavi i jak vjetar pa uskovitla visoke drače što su se izvile iznad grčkih ploča kao spomenici. Maran osjeti laganu nelagodu s ovom promjenom i misleći da će to proći kao što je i došlo, spusti branzar na jednu ploču, sjede oslonivši se leđima na jedini križ koji je stajao malo nakrivljen od zuba vremena.

– *Marane, Marane...*

Pričini mu se da ga zovnu neki nježan ženski glasić, prenuvši se pogleda oko sebe pa ne vidjevši ništa uštinu se za obraz. Je li moguće da mu se pričinjava, da ga ne'ko zove, da nije od gladi, ili možda od neispavanosti? Sinoć se rano pružio u gunjine ali je malu sestru Rujanu svu noć bolio zub, pa nije ni oka sklopio, sve dok je plač i bol nisu shrvali, pa i kad je zaspala i onda bi u snu povremeno jecala. A tad su već drugi pijeenci pjevali, što je bio znak Maranu da svanjiva, te da treba potjerati ovce i koze put Lišća.»Ma nisam umoran, nisam neispavan, ta nije prvi put da nekog u kući od toliko čeljadi boli zub ili uho, ali dobro sam ogladnio» pomisli Maran. Rastvori branzar, zgrabi komad kokuruze

i grumen uščulog sira, prošaranog mnogobrojnim
tunelima gagrice koja se davila u rastapanju sira
na podnevnoj žezi. Jeo je brzo, skoro nikako ne
žvakajuć, k'o gak modro,
sve dok mu ne zastade zalogaj u sred grla kad
ponovno začu:

– *Marane, Marane, 'ajde s nama u kolo!*

Učini mu se da glas dolazi iza leđa, s ledine, pa
se naglo okrenu, kad ima što videt': sedam djeva
u bjelini, ne zna se koja je od koje ljepša, drže se
za ruke i kolaju. Zlatnoplave kose vuku im se po
zemlji, a blagim zelenim očima zanosno vabe
Marana da im se pridruži. Maran se u mjestu
skamenio, zalogaj stoji u grlu, ni tamo-ni 'vamo, a
sva mu se kosa na glavi pobila k'o kad doma Šarov

opuši Garu a ona nema đe uteć. Stajao je Maran tako nekoliko trenutaka k'o ukopan, njemu se to činilo da je cijela vječnost, dok se iz kola ne izdvoji jedna djeva, te priđevši Maranu bliže kaza mu:

- *Mi smo vile Zahumljanke Marane, odabrale smo tebe da pođeš s nama, želiš li Marane?* – zapita ga veselo i pri tom se šeretski osmjehnu djeva.
- *Želim, želim.....* - promuca Maran progutavši pritom zalogaj iz grla koji ga je već bio počeo davit', ne dajući zraku da dođe do pluća, na što je bio potpuno zaboravio zatečen prizorom koji se događa pred njegovim očima.

Tek što proguta zalogaj i u pluća unese svježeg zraka zagrlj ga vila, uze u naručje i baci. Letio je Maran kilometrima u sekundi dok ga ne preuze druga vila, pa ga baci trećoj, pa sve tako dok se sve ne izredaše. Maranu se činilo da mu je srce prestalo kucat'. Letio je s brda na planine, s planina na brda kao ptica, ali kakva ptica, pa nema te ptice koja ovom brzinom može parat' zrak kojom je on letio. Kako Maran pomisli na ptice, sjeti se svog stada i zapita što je s njim? Samo što završi misao već se nađe u rukama one prve vile i na istoj ploči gdje je sjedio kad ih je ugledao.

- *Ne boj se Marane, možeš se s nama uvijek družiti, igrati i pjevati, veseliti se, samo dobro upamti, ne smiješ doma nikome kazivati da si bio s nama. Ja sam Krstinka a ovo su moje sestre: Planinkinja, Povotkinja, Rodoljupka,*

Ljubovka, Tuđinka i Prigodnica. Toliko možeš da znaš o nama ovaj put, a drugi put možda i nešto više, - reče zanosno se kikoćući i šireći ruke sve do iznad glave.

Kad sklopi ruke iznad glave, nestade je u trenu, nestade i njenih sestara, stade vjetar, razmakoše se oblaci, upeknu sunce a Maran u nevjerici protrlja oči. I začudo bi mu drago što ga ovo snađe. Pri tom pomisli, da je bar potrajalo malo duže. Takve ljepote još u svom životu ne vide. Ali zašto su odabrale vile baš njega? Je li sretnik ili nesretnik što je baš on vila izabranik? Pogleda u stado koje je u tri-četiri skupine plandovalo u hladu visokih drača, ničim neuznemireno. Je li moguće da ovce i koze nisu ništa vidjele? Njihova mirnoća bila je uznemirena samo Runjom zvonarom koji bi povremeno kao po kakvoj naredbi drmnuo glavom lijevo-desno.

Ne bivši sposoban o ovome svemu trezveno razmišljati, zaključa da bi bilo najbolje da okupi stado i potjera domu.

- *Prrššš o'ca, prrššš o'ca, abjabeee,* - galamio je Maran podižući glasom usnulu stoku i upućivajući je dobro znanim putem.

Ovce su prednjačile, gurkajući se jedna pred drugu a ipak poštivajući zvonara Runju, koji je stalno bio na čelu i s njima Maran nije imao nikakvih problema za razliku od koza, koje bi stalno zastajkivale i skretale s puta, da još nešto usput pregrizu, tako da se činilo da ne žele da idu istim putem za ovcama, ali ih je Maran vješto okupljao i upućivao.

- *Budi Bog s tobom Marane, kud ćeš ranije doma*
 - zavika majka Ivana kad pomoli pred kuću sa stokom.

Maran joj ništa ne odgovori, nego ovce i koze smjesti u tor, pa se povrati u kuću, skidajući branjar s leđa i otpuhujući umorno da majka primjeti kako se umorio od pješačenja i čobanstva.

- *Da se nije štogod zlog dogodilo sine?*
- *Nije majko, - otpuhnu Maran - samo sam se dobro umorio, pa kad stoka prestade pas i polijega u 'ladovinu, ja velju, da ne zaspem i ja, 'aj ti Marane porenj doma pa nek u toru leže, bolje neg' na ovom zvjezdanu da zamantaju a i ja šnjima.*
- *'ajde, 'ajde, malo odmori moj sine, pa ćeš kasnije otić' gori u Gradinu ubrat breme-dva drva, kažu kad je ljeto ovako vruće i bez kiše da će zima bit' rogata, pa trebamo pripremat na vrijeme prezimu, - reče majka, gurajući pred Marana šoljicu prge ječmenice.*

Godila mu je ova prga, okrepljivala ga i polako je ispijao kao da mu je bilo žao da nestane tekućine u šoljici. Za to vrijeme majka ga je preko oka podozrivo promatrala, jer zna ona svog Marana, ovo što joj ispriča ne liči na njega, nije to on, nešto joj muti ali, pripaziće ona njega.

Čuo je Maran već od prije za susrete s vilama. Ta, eno u selu Tadije Bronzića, po cijeli dan samo se cereka i smije. Kažu da su mu vile mozak odnijele.

Kad ga nesta, kućna čeljad ništa o njem nit su znala-nit su čula cijelu heftu, pa kad mu majka Govorkuša pade pred kućnim pragom zakuka:»Da mi je sad ođe bar moj Tadija da mi ruku da» - u taj moment stvori se Tadija pred njom , pruži joj ruku smijući se njezinoj mucu i od tada neprestano se smijulji, cereka i smije kao da ga ne'ki đavo stalno škaklji.

Narod stalno govori između sebe da su to vile, da ga one škakljaju.

Ali zašto Marana ne zadržaše, zašto su ga vile pustile? Pa tek kad se sjeti Krstinke, bože kako je lijepa – pomisli u sebi, ma da mi je onakvu oženit' i da je imam cijeli život pokraj sebe, pa 'ko bi sretniji bio od mene, ne bi je nikad iznevjerio.

– *Obeć'o si mi se Marane* – šapnu mu u uho njemu dobro poznati tanki glasić.

Ma, možda samo umišljam, pomisli Maran, možda je ovo sve plod moje mašte, pa zar ja da budem izabranik onakve ljepotice. Kako bi mogli živjeti zajedno? Gdje bi živjeli? Je li ona prava, je li od krvi i mesa, jede li što i mi, pije li vode? – nadirala su pitanja bez odgovora u Maranovoj glavi. Možda se ipak malo previše naslušao priča o vilama pa sad sve umišlja. S tim mislima usni. Sanjao je vilino kolo i on u kolu i sve mu se dive i sve ga oblijeću i s njima leti i bacaju ga u more i rijeke, a on ozbiljan kao da to nije ništa novo, kao da to treba da tako bude, kao normalno je da se to njemu događa. Izronivši iz mora, poleti prema vrhu planine gdje ga je čekala Krstinka raširenih ruku. Sletio je pred nju i rukama joj uzeo glavu gledajući je pravo u

oči, a ona ga je obgrlila oko struka svojim rukama. Zelen iz očiju mamila je poljubac i Maran se nagnu da je poljubi.

– *Marane, vrvi gori u Gradinu, evo ti kosora i užeta pred vratima, 'ajde jadan ne bio za viđela uberi malo drva – trgnu ga majka iz sanjarenja.*

Išao je polako uz Gradinu, stalno se okrećući da ne bi odnekle iza neke stijene izvirila Krstinka, ali ništa. Sutra ujutro poranio je na Lišća sa svojim stadom stalno ih prozivajuć' da otjera nelagodu koja mu se uvukla u kosti od mogućeg susreta.

– *Čula 'vamo, Galica, Lisa, Ljuba, Parica, Roga, 'ajd Runje, a Šara, Vranka Vranka, Šuša onumo, Barane mali, ha Zela, ha Riđa, ha Bjelobara.....*

Iako je Maran očekivao da će se nešto dogoditi odmah u ranim jutarnjim satima, ništa se ne dogodi. Prošlo je i podne i već je sunce počelo da pada, Maran se spremao za povratak domu kad u trenu poznati prizor. Oblaci, vjetar, Krstinka! Sjedi na mjestu gdje je jučer sjedio Maran!

– *Marane, Marane, dragi Marane, posumnjao si da ću ti doći – reče maznim glasom Krstinka.*

– *Ma ne, nisam, negooo.....*

Pred njim je stajalo najljepše biće koje čovjek može da zamisli. Pa nije je jučer dobro ni pogledao, valjda od straha, ali danas, danas uživa gledajući je! Visoka. Tanka. Duga zlatna kosa na valove obara se sve do zemlje, skupljena bijela krila bijele se poput

labudovih, na njoj svilena haljina prozirna kao paučina. Sad mu je tek postalo jasno zašto ljudi za neku ljepoticu kažu: «Lijepa k'o nagorkinja vila». Htjede joj nešto reći ali uzbuđenje je bilo preveliko, pa bi samo povremeno zinuo, kao riba iz vode kad uzima zrak. Krstinka se smješila ovoj njegovoj smušenošću, pa ustade, zagrli ga pa poletješe preko brda i planina, preko polja i dolina, preko mora i mramora i doletješe u Vilingoru.

Vilingora, prepuna gorskih izvora, na svakom izvoru vile se kupaju i umivaju. Oko izvora njeguju gorske trave kojima liječe sve vrste bolesti, tovari zlata i dragog kamenja svuda uokolo, sve blješti. Maran pomisli kako će svima pričati kakve je ljepote i bogatstva vidio. Pri tom zaboravi što mu je Krstinka rekla o šutnji. Krstinka se naglo zaokrenu, te su u trenu bili na Lišćima. Spustivši ga reče mu:

– *Nećeš nikom reći što si vidio, jel' tako Marane?
He-he-he-heeeee...*

Kako se stvorila, tako je i nesta. Maran okupi stado pa pravac domu. Htio bi zazvati po imenu neku ovcu, neku kozu ali usta nikako da se otvore. Tako je došao i pred kuću. Majka ga nešto upita a on ništa. Ost'o Maran bez havaza.

Ubrzo se skupilo cijelo selo da vide čudo, a Maran k'o Maran, samo ne priča, šuti.

– *Onaki momak!*

– *Za ime boga, ljudi čuda!*

- *Ovo su mu sigurno vile napravile ne bilo ih – kuka majka Ivana.*
- *Vuk, vile, vuk, u trn u kupinu, jami crno janje, pa s njim u planinu – čara Stana Moševićka.*
- *Ljudi, zovte Mandu Stravoslavku, možda je kakva strava ušla u njega!*
- *Zovte Lucu Pogančicu, možda se u njega uvuko džinovski vjetar!*

- *Traž'te lijeka braćo* – zapomagao je otac Nikola.

Ljudi, žene i djeca gledali su jedno u drugo smeteno, ne znajući što da učine i odakle da krenu, ne bili mu kako mogli pomoći. Iz svjetine izdvoji se jedna stara baba s jašmakom na glavi, kojim je i usta i nos prekrila, samo su joj oči virile. Dobro pogurena, sva u nekakvim dronjcima sa štapom u ruci izgledala je tako da bi je se prepaio i zdrav čovjek a nemoli bolesnik.

- *Pručí te ga potrbuške, ruke i noge mu raširite, takoo* – veli Manda Stravoslavka, te uzme konac pa razvlači, s vrha desne noge na vrh glave, pa s lijeve noge na vrh glave, onda s vrha desne noge na vrh lijeve ruke i s vrha lijeve noge na vrh desne ruke, i na kraju s vrha jedne ruke na vrh druge ruke.
- *Lijeva strana je malo dulja, čini mi se u priliku da je strava* – onda na sredini leđa rastrize

konce, sagnu još više svoju zamotanu već dobro pognutu glavu i poče:

- *Ja čin rašeko, učin prešeko!*
- *Ja čin rašeko, učin prešeko!*
- *Ja čin rašeko, učin prešeko!*
- *Nešto nije u redu ljudi ljudski i žene ženske, dajte olovo! – mumlja Manda sebi u bradu, jedva razgovjetno, s čuđenjem.*
- *Od šta si se prepo Marane? Ne boj mi se Marane, sad će nestat strave stravice, pokazat ću ti crnu mačku, bijelu kučku, i mrku svinju. Mačka zamjauka, kučka zalaja, svinja zarokta, a glas ode u visine, u planine, i odniješe stravu stravicu, a Maran osta zdravo i veselo....*

Baja li Manda baja a Maran ni da mrdne. Ni jednim znakom ne pokazuje da ide u bolje. Podiže Manda ruke u zrak sve dok je mogla od svoje staračke pogrbljenosti, otpuhnu ljutito «Zovte lucu Pogančicu» - i otetura niz ulicu odmahujući nemoćno rukama iza sebe kao da je ne'ko goni pa ga ona upire da je ne pretekne.

- *Pogana poganice! Balava balavice! Neoprana neopranice! Kojim si putem došla, onim se i vrati! Jer, evo je došla Luca Pogančica, koja će te travom prebacit, riječima prebrojit i nožem preporit, i iglom zbosti, vatrom pregorit, pa će te bacit pod putinu, u jednu gustu kupinu,*

da te seto izede. Pogana poganice, spremljena spremljenice! Ako te je spremila žena, ona te je namijenila da te u vodi popije, ja da te u vjetru dobije, ja da te u putu sretne. Ona te je svezala riđom dlakom od riđe ždrebice, pa te je s drugog nekog namijenila i na ovo jadno čeljade spremila! Bog te ubio poganice! Hajde, pogana poganice, sa ovog jadnog čeljadeta! Tu ti više nije mjesto! Eno tebi tice rapca, pa nek te jami pod desno krilce, nek te nosi nebu pod oblake, nek te vjetar raznese na sve četiri strane, pa da padneš u duboke jame i u mutne vode, jer je došla Luca Pogančica, u nje nema šale, na da ti dalje! Bože ti pomози i sv. Kuzma i Damjane, i sv. Ilija i Ivane! Kupinice, po bogu sestrice, skupi svu muku i boles' i poganu poganicu! Muke mi nije poganica, tresajte se ljudi, nek' proba Iva Travarica!

- *Sad ću ti pokazat' jednu koku sa sedam pijevaca, koka zakokota a pijevci otkakotaše, ode glas u visine, u planine i odnesoše bolu bolanu što se navali našem Maranu, a on osta zdravo i veselo. Sad ću ti pokazati sedam diva sa sedam divića. Divi povikaše, a divići odvikaše, svu bolu pokupiše i razniješe po visini, po planini a ti osta zdravo i veselo.*

Tek što završi Iva Travarica svoje bajanje, sijevnu munja iz vedra neba, prosu se kiša samo po Maranu a on, sav pobijelio, pa poplavio, pa se skoči sa zemlje te zapišta okupljenima:

– *Šta bajate po meni, ja, ja, ja sam Krstinkin...*

Promucavši te riječi iz zanimjelih usta nastaje žamor, strka, vrisak, zapomaganje, a Maran jurnu u kuću poput ranjena vuka kad vidi da se može gore dočepat. To što naglo progovori, zaskoči ih sve, pa se svjetina ponašala k'o obezglavljena.

– *Progovori Maran!*

– *Razveza mu se jezik!*

– *Ja ti velju, vile ga urekle!*

– *Iva travarka za sve ima lijeka.*

– *Đe pobježe u kuću?*

– *Koja Krstinka ljudi?*

– *O Svevlade moćni pomozi!*

– *O Svevide dragi prosvijetli!*

– *Stinjajte se ljudi, nek ide svak svome domu!*

A unutra, u polutama Maran plače. Izd'o je tajnu, svima je kaz'o za Krstinku. Što li će mu ona učiniti za to? 'oće li se svetiti? 'oće li ga pustiti na miru? Najbolje bi bilo više i ne ići na Lišća, nego ih zaobilaziti u što većem luku.

Prištedili su Marana ukućani nekoliko dana, nisu ga slali ni na pašu, ni u drva, ni u polje. U kući je bio stalno pod budnim majčinim okom.

Da mu se kakva stravina ne približi – savjetovala je Iva Travarica.

Jedne noći nastaje strahovito nevrijeme. Munje su paralele nebo. Gromovi su pucali neštedimice. Lilo je kao iz kabla. Cijelu noć su vijali vjetrovi da se u čovjeka jednostavno uvlačila nelagoda. U kući Pavlovića bilo je nemirno. Još se nije smirilo stanje od zadnjeg događaja koji je dobrano uzdrmao svu čeljad. Već je bila prošla ponoć, na ognjištu su se ugasili i posljednji znaci vatre, kad ne'ko zalupa na vrata!

– *'ko je – zagrmi stari Nikola.*

– *Marane, Marane, zar nećeš poći sa mnom, obeć'o si mi se, da ćeš biti moj i ničiji više – začu se piskutav i ružan glas, kao šištanje zmije otrovnice.*

Sva su se čeljad zbila jedno uz drugo, a Marana su stavili u sredinu.

– *Odlazi, nemaš ti ođe što tražiti, dosta si nam ljuta jada zadala – vrisnu Nikola još jače nego maloprije, pa skoči, uze dva drenova koca, prisloni ih na vrata s jedne strane a drugu stranu zabode u rupe među kamenim pločama, tako da je učvrstio vrata ako bi ne daj bože provalila bravu.*

Zatutnji nešto u daljini, pa kao da je išlo prema kući, čulo se sve jače i jače tako da se sva kuća tresla. Majka Ivana držala je u ruci očenaše i

kruničala, preporučivala je svog sina Bogu, da ga izbavi od svih zala, a ponajprije od ove strahote što im se nad kuću nadvila. Kroz pukotine u zidovima cijukali su tako vjetrovi da se Maranu činilo da ulaze nekakve duge ruke, da žele da ga ščepaju i da ga odnesu. Sve je izgledalo tako sablasno, da su, htjeli ne htjeli, svima cvokotali zubi od straha. Kroz hukanje vjetra sve do zore čulo se isprekidano :

– *Maaraaneeeee, Maaraaneeeee, - sve dok se ne oglasiše prvi pjelti.*

Svima odlanu, jer i nevrijeme se poče smirivati i zora poče ruditi. Duga je bila ta noć. Svima. Ali najduža Maranu. Tek stvorena ljubav prema Krstinki zamirala je u njemu nepovratno. Samo da je više nikada ne sretnem – mislio je u sebi.

Nitko nije smio izaći na dvor dok se nije skroz razdanilo. Kad su sklonili drenove koce, otključali bravu, imali su šta vidjeti! Ispred kuće ogromna stijena, odlomila se od brda, sa samog vrha Gradine i dokotrljala se do samog kućnog praga. Svi Pavlovići zahvališe nebesima što su ostali zdravi i čitavi, što im se nije srušila na kuću, jer bi ih sve pognječila.

Kažu da i danas pred Pavlovića kućom stoji stijena s vrha gradine.

VILEN I GRBICA

Ravno nekad bijaše mjesto do kojega se držalo. Prirodnim položajem, smješteno između brda, postade sjecištem mnogih putnih pravaca. Kako su se u samome mjestu susretali ljudi s raznih strana, karavandžije, planišтари, usamljeni putnici, trgovci, seljani iz bližih ali i udaljenijih sela donoseći na konjima žito u mlin, kao i odnoseći potrpštine za kućanstva, selo se naglo počelo razvijati. Vidjevši šansu za zaradom, ubrzo su se u selu nastanili razni trgovci, otkupljivači, preprodavači, zanatlije, gostioničari, a odnekuda, kako rekoše iz Štajerske, doseli se i dr. Alojz Beus, koji ubrzo postade jednim od najviđenijih stanovnika mjesta. Ispočetka je doktor živio kod gostioničara Miška, koji bijaše vlasnikom najveće kuće u selu, sve dok mjesne vlasti ne odrediše drugačije, te ga smjestiše tik uz ordinaciju gdje je pregledavao ljude. Svi se složiše kako je ova odluka dobra, jer sad svatko, u bilo koje doba dana ili noći može doći do doktora. Kada bi tražili od doktora pomoć, mještani bi ga obasipali raznoraznim poklonima, htijući time pridobiti doktorovu naklonost, što je ovaj obilato koristio. Naročito oni iz udaljenijih sela nisu žalili, donosili su od jajeta do bravčeta. Sva ta obasipanja doktora ubrzo izdvojiše u najimućnijeg mještanina.

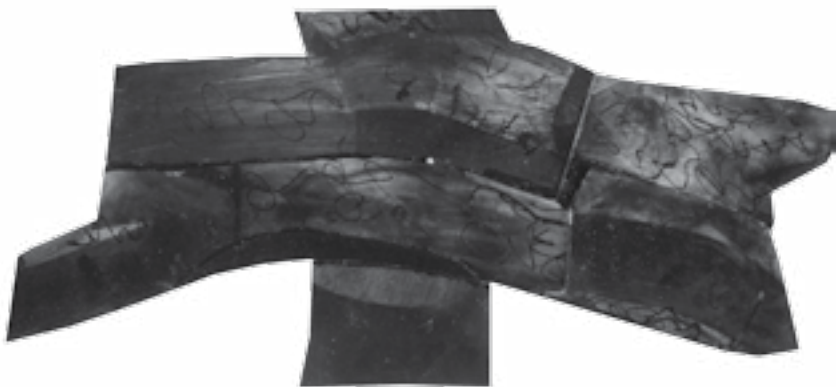
Maroje Batina je živio malo poviše doktora. Oženjen Mandom, od roda Šijakovića, živio je u, ne do kraja, sretnom braku. Zrnce koje je nedostajalo za potpunu sreću, bilo je dijete. Bog dade, ne imadoše djece. Maroje je teškim radom

u polju, od jutra do mraka, jedva zarađivao za preživjeti. Uvečer, kada bi oznojan i umoran, spustio tijelo na klupu ispred kuće, dajući oduška umornim nogama umočenim u lavor s vodom, ugledao bi doktora udobno zavaljena u stolicu za ljuljanje kako čita novine. Zabačena noga preko noge, značila je bezbrižnost života, a puna korpa voća na stolu, na koju bi se spustila povremeno ruka dr. Alojza, odavala je izobilje svake vrste. Već je odavna dodijalo Maroju gledati svaku večer ovu idiličnu sliku doktorove rasipnosti, pa iako nije bio zavidan, odluči kako i sam treba nešto mijenjati u životu. Za razliku od Maroja, doktor ima školu, i zato živi kao kralj. Maroja otac nije mogao školovati, i to nije razlog ovako teškom životu. Doduše, on ne zna kao doktor liječiti ljude, ali i doktor ne zna orati s konjima zemlju, sijati, branati, proćupavati, ne zna nasaditi alat, ne zna nakalemiti voćku, ne zna potkovati konja, i štošta drugoga. Zaključivši kako je riječ o nepravdi, odluči odmah slijedećega jutra okrenuti ploču. Ujutro kad je ustao, žena mu namiri torbu za polja a Maroje ni makac od stola.

- *Kukavna mi moja majka, da nijesi slab moj Maroje? Boli li te išta?* – prepade se Manda.
- *Ne boli me ništa!* – smireno će Maroje.
- *Jadan bio što ne ideš u polje, ne će se sočivica sama pobrat?* – začuđeno će Manda, nenavikla na ovakve Marojeve postupke.
- *Ne, ne i ne. Ja više u polje ne idem. Slamam se u ovom prokletom Popovu od jutra do mraka,*

i opet ništa. Jedva kraj s krajem sastavljamo. A, pogledaj onog doktura! Dođe 'ko zna o'klen i živi k'o kralj. Sreću treba neđe drugo tražit'.

- *Đe ćemo je tražit, moj Maroje. Jedino da i mi odemo u Omeriku, ali o'klen nam pare za puta. I za to treba finije para, a znaš i sam kakav nam je takulin.*

Nakon ovoga razgovora zašutiše. Manda je poskrivečki gledala u Maroja cijelo vrijeme, a ovaj se nije odvajao od stola cijeli dan. Mirno je pušio i samo bi se povremeno nakašljao. Iako je počela sumnjati kako je riječ o ludilu, ništa se nije događalo što bi upućivalo na to. Tek popodne Maroje ustade i bez riječi zaputi se pješice iz sela gledajući pred sebe. Razmišljao je kako se domoći bogatstva a ostati pošten. Ako ubije nekoga

‘ko ima zlatnika i opljačka ga, sigurno će ga uhvatiti, a onda, jadan ti je on. Ako nešto ukrade, pržun je siguran. A i što ukrasti pa se obogatiti? S rukama na leđima koračao je tako, dok su mu svakojake misli padale na pamet, i onda se dosjeti. Trebao bi tražiti što je netko izgubio. Radostan što se dosjetio bar nečega, što bi mu moglo pomoći, a pri tom sačuvati ljudskost i čovječnost, počeo je zagledati put s obadvije strane vrteći glavom sad-tamo, sad-ovamo. Ljudi koje je sretao, čudno su ga gledali, ali on se nije obazirao na dobacivanja. Nedaleko od Ravnog, točnije u Zavali kopala se nakakva ruda. Maroje se zaputi putem prema zavali. Ovuda je prolazilo mnogo stranih ljudi, pa je tim vjerojatnoća veća kako će pronaći nešto, ako su ovi izgubili. Ponašao se kao da je u pravom poslu. Zadubljen u svoju novu zadaću, koju je zadao sam sebi, stigao je u Zavalu. Začuo je dobro poznato fijukanje vjetra iz pećine kojoj se sve više približavao. Kad je došao nadomak pećine, ispred njega se stvori starac sav u dronjcima, koji su vijorili na vjetru. Imao je razbarušenu dugu sivu kosu, kao i dugu sivu bradu, sve obraslo injem. Maroje se ne prestraši ovoga čudaka, ali se začudi jer ga nikada prije nije vidio. Neznamac prodornim vodenim očima prostrijeli Maroja pitanjem:

- *Što tražiš Maroje? Da nijesi što izgubio?*
- *Ama nijesam ništa.*
- *Jesi, jesi. Ja te gledam ima sat vremena. Od Ravnog nijesi glave od zemlje odlijepio.*

Iako nije poznao starca, Maroje mu sve ispriповjedi što ga je natjeralo na traženje izgubljenog. Starac ga je mirno saslušao i kad je Maroje zašutio, povjerivši sve svoje tajne neznancu, starac se slatko nasmija:

- *Ha,ha,ha. Pa da je ne'ko i izgubio nešto, ti misliš kako bi to tebe zapalo, poslije toliko svijeta koji prođe tim putom, moj Maroje.*
- *Ja mislim, kako oni koji prolaze ne gledaju tako obazrivo k'o ja, jer oni ne traže, pa se zato nadam nečemu, a čemu ne znam ni sam.*
- *E moj Maroje, ja sam vilenjak Vjetrenik. Imam ženu vilu Vjetrenicu i tri kćerke vilice, Crnuljicu, Ponikvicu i Grbicu. Vidim kako ti silno želiš blago i ja ću ti ga dati. Ništa od tebe neću iskati zauzvat nego da mi obećaš kako ćeš mi dati nešto što nemaš. Od sad pa do dvan'es' godina!*

Maroje se najprije začudi pa se potom silno obradova. Zašto ne bi dao ovome čudaku nešto što svakako nema. A zauzvat mu nudi blago. Dobro je uradio što je pošao tražiti tuđu izgubljenu sreću. Zgrozi se pri pomisli na sočivicu koja ga je čekala neobrana u polju. Ma što radio da radio, Maroje više ne će u polje, čvrsto je odlučio.

- *Prihvaćam!* – odlučno će svečanim glasom Maroje.

Vilenjak mu daje znak rukom da ga slijedi, te pođe prema pećini. Čim su zagazili u pećinu, vilenjak dotaknu na zidu nekakav crtež i ispod crteža stvori

se vreća puna zlatnika. Raširivši ruke kao da želi zagrliti Maroja, prozbori veselo:

– *Uzmi i nosi koliko god možeš, a ja ću ti se javiti od sad pa do dvan'es' godina!*

Vidjevši ogromnu vreću, iz koje su se presijavali zlatnici, Maroje ostade bez daha. Prišao je bliže i pokušao se zametnuti, što mu uspije tek nakon nekoliko pokušaja. Čim je uzeo vreću, nestade vilenjaka Vjetrenika. Znao je dobro, što može ponijeti – to će i domu donijeti, a što ostavi – to više ne će zateći. Vukao se polako stenjući. Povremeno bi zastao kako bi se ispuhao. Nije bio umoran. Ta, kako od slatkog tereta biti umoran. Kad se sjeti polja i rada u njem, ovo je mila majka. Samo se treba dovući do kuće. Već se počelo smrkavati kad zagazi u dvorište. Manda je vidno uznemirena čekala ispred kuće. Vidjevši Maroja kako teško vuče vreću, potrči prema njemu kako bi mu pomogla bar ova nekoliko koraka.

– *Što bolan ne povede konja, kud na sebi vučeš sočivicu iz polja, taman k'o da si poludio!*

– *Nije ovo sočivica Mande!*

– *Da što je ovako teško?*

– *Blago ženo! Blago! Evo blaga koliko god 'očeš! Ne će više Maroje kopat u polju od zvjezda do zvjezda. I ja ću nogu preko noge k'o doktor!*

Ne krijući zadovoljstvo, Maroje joj je opisao svoj susret s vilenjakom Vjetrenikom. Ispričao je sve

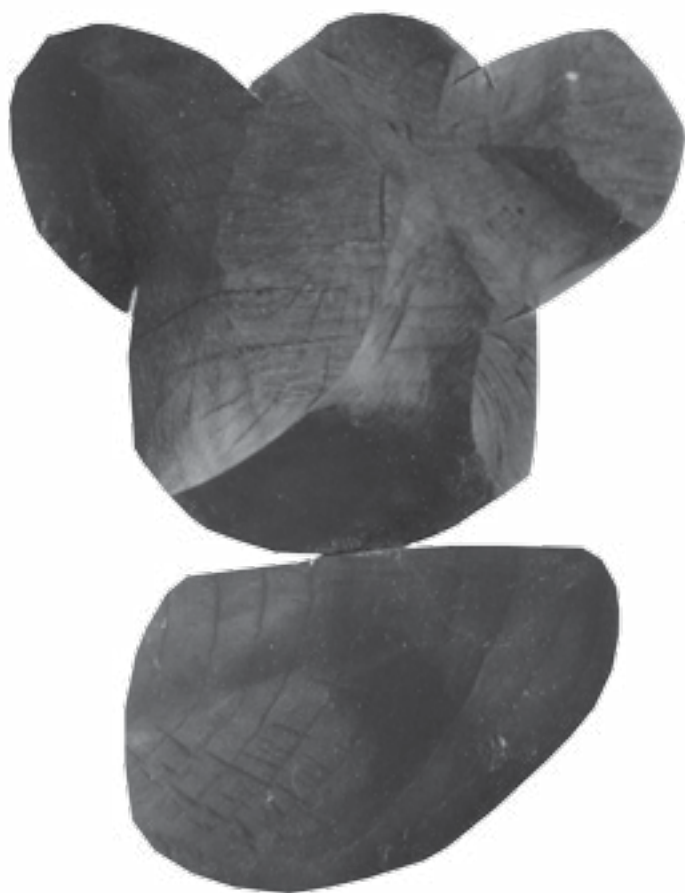
pojediniosti, od onoga trenutka kad je pošao tražiti izgublenu tuđu sreću pa sve do susreta sa starcem. Zaboravio je samo svoje obećanje koje je dao vilenjaku, jer mu je to ionako bilo nevažno.

- *Nešto tu nije dobro Maroje. Što si ti dao vilenjaku Vjetreniku za ov'liko blago?*
- *Ništa, kad ti kažem! Sve mi je ovo dao 'nako! Na dar!*
- *Ni'ko ne daje 'nako! Bojim se da nas ne upropastiš jadan ne bio. Deder prisjeti se jel' išta tražio od tebe?*
- *Aaaa ja! Jes! Moreš mislit budale, tražio je da mu dam ono što nemam, od sad pa do dvan'es' godina. Pa velju, što mu ne bi dao što nemam, ta nemam što izgubit'.*
- *I jesi li prist'o, kuku meni crnoj kukavici?*
- *Jesam!*
- *E, tužni smo ti moj Maroje. Ja te šćela iznenadit' da sam zbabna, kad, vidiš ti nesreće!*
- *'ajde smiri se. Možda on nije mislio na to.*
- *Jes' na moju dušu, jes'.*
- *Pa ako i jes', još smo mladi. Imat ćemo mi još đece. Daj ti meni danas, a s'utra kako bude.*

Tješio je Maroje ženu sve dok je nije utješio. Za pet mjeseci Manda rodi sina. Dijete se rodi s malo kose

na glavi što je roditelje podsjećalo na svilu, te mu dadoše im Svilenko. Odkad dobiše vreću s blagom, život im se skroz promijenio. Zidali su kuće, kupovali zemlju i ograde, imali svega i svačega. Postali su najbogatija obitelj u cijelom kraju. Čak je Maroje zaboravio i doktora. Sklad i ljubav vladala je u kući. Napredak ih je pratio na svakom polju. I na vilenjaka Vjetrenika, Maroje je zaboravio. Svilenko je rastao i dođe vrijeme za školu. Osim njega, djece više nisu imali, ali nisu to više ni obadali. Majka nikad nije zaboravila obećanje koje je dao Maroje vilenjaku Vjetreniku i sad kad je Svilenko pošao u školu, čekala je dan kad će doći po njezino dijete. Kad bi Svilenko polazio u školu, majka bi ga ispraćala sva uplakana, a kad bi se vraćao, nitko sretniji od nje. Veselo bi raširenih ruku trčala prema njemu, te bi ga stiskala i ljubila do iznemoglosti. Svilenko je zamijetio kako majka plače kad on odlazi u školu, te kako je vesela kad se vraća, pa je jednom zapita razlog takvomu ponašanju. Isprva mu nije htjela odgovoriti zašto plače, kako ga ne bi prepala. Ali Svilenko je dječjom upornošću navaljivao sve dok ona jednom ne otvori srce i sve mu ispriča.

- *Majko, ne boj se. Ja ću dobro učiti, pa gdje god bio uvijek ću te pomagati.*
- *Dan po dan, godina po godina, približavala se i dvanaesta Svilenkova. Večer, uoči rođendana, kad su sve troje bili u kući, iznenada netko zakuca na vrata.*
- *'ko je? 'ajde unutra! – zaviču svi u glas.*

Vrata se otvore i u prostoriju uđe starac duge kose i brade, sav u dronjcima. Vilenjak Vjetrenik! Svi ga odmah prepoznaše, jer ga je Maroje nebrojeno puta opisivao. Nakon što se rukovaše i upitaše za zdravlje, Maroje ga ponudi večerom i pozove ga za stol.

- *Poznaš li ti mene Maroje?*
- *Kako te ne bi' poznao! Ti si vilenjak Vjetrenik!*
- *A znaš li ti po što sam ja doš'o?*
- *Znam! I nek' si doš'o!*

Svilenko je spremno dočekaao trenutak dolaska vilenjaka. Uze u ruku pripremljene knjige te hrabro stade pored svoga budućeg gospodara, kazujući mu pri tom što je sve do sada naučio.

Vilenjaka Vjetrenika to jako obradova. Kucnuvši Maroja prijateljski po ramenu, zamoli ga da još jednu godinu ostane Svilenko kod njega, jer mu ide dobro škola, pa neka što više nauči. Nakon te godine neka on sam dođe do njegove pećine u Zavalu, kako se on više ne bi mučio dolaziti u Ravno jer je već dobro ostario.

- *A i ne'ko me treba naslijediti. Umorim se brzo, ako vjerujete starcu!*
- *Tata će mi pokazati gdje Vi živite, pa ću ja sam doći. – veselo će Svilenko.*
- *Ja ću tebi reći moj sine. Kad izađeš iz Ravnog, pravac prema Zavalu. Kad dođeš u Zavalu,*

lijevo od crkve ima jedna pećina iz koje vazda puše vjetar. I po danu i po noći, i ljeti i zimi. Nemoj da te vjetar ometa. Slobodno uđi unutra. Iz doma ponesi torbu punu hrane i dobre cipele. Kad pojedješ svu hranu i podereš cipele, stići ćeš do mene. Koga god usput susretneš, upitaj ga za mene, i svi će ti pokazati put. I još nešto, kad uđeš u pećinu zaboravi od svoga imena prvo, zadnje i prezadnje slovo!

Kad su sve ugovorili vilenjak Vjetrenik nestade kao što se i pojavio. Vrijeme je brzo prolazilo, te uskoro dođe dan kad Svilenko morade poći na obećani put. Pozdravio se s roditeljima, uprtio na leđa torbu hrane, štap u ruke i put pod noge. Pravac Zavala! Ubrzo je pronašao pećinu iz koje puše vjetar, te hrabro zakorači u njenu mračnu unutrašnjost. Izvadio je iz torbe pripremljenu zublju koju je zapalio, osvjetljavajući sam sebi put u unutrašnjost zemlje. Nekoliko prvih sati je stalno silazio u dubinu, a onda se naglo počeo peti uz strminu, sve dok se ne ukaza mliječno bijelo svjetlo. Začudi se kad ugleda nebo bez zvijezda obasjano čudnom svjetlošću, bez sunca i mjeseca. Zar je moguće kako postoji drugi svijet pored onoga koji ostavi iza sebe. No, to ga ne pokoleba i još hrabrije zagazi naprijed. Uvali se u nekakvo blato, jedva se probijajući, pa čim ugleda brdo, pravac prema njemu. Čim se dočepa čvrstog tla, popeo se na jedno drvo, svezao se, te tu prenoćio jer ga je bilo strah divljih zvijeri na zemlji. Odlučio je putovati samo po danu. Čim se svanulo skoči s drveta i nastavi put pjevušeći.

Išao je brdima sve dok ne dođe do jednoga groblja, koje bijaše obilježeno velikim kamenjem. Pokraj samih grobova paslo je stado ovaca koje je čuvao postariji pastir. Zazva mu faljenicu, na što se ovaj trgnu i okrenu povikavši:

– *O, to si ti Vilen!*

Svilenko se začudi odkud ga ovaj čovjek poznaje i zove ga sličnim imenom kao što je njegovo. Onda se sjeti što je kazao vilenjak Vjetrenik kad je pošao za njegovo ime. Tako je! Kad odbaci sa svoga imena prvo, zadnje i prezadnje slovo ostaje Vilen. Bolje je sad šutjeti i praviti se kako je sve u redu, pomisli.

– *Koje je ovo mjesto, dobri čovječe? – zapita pastira.*

– *Ovo je Utovo, a ti zasigurno ideš vilenjaku Vjetreniku! – odgovori mu pastir.*

– *Idem!*

– *Ja sam ti njegov pastir, zato me dobro poslušaj. Nastavi ovim pravcem ispod brda prema zapadu, pa ćeš za jedan dan hoda naići na dvorac. U njemu živi najstarija kćerka vilenjaka Vjetrenika. Ime joj je Crnuljica. Nipošto u dvorac ne svraćaj. Kad ga prođeš, vjerojatno će te ne'ko iz dvorca zazvati. Ne odzivaj se ni za živu glavu. I ne okreći se. Ako se javiš ili okreneš, gotov si, progutat će te. Nastavi dalje pa za još jedan dan hoda naići ćeš na drugi dvorac. U njemu živi srednja kćer vilenjaka Vjetrenika. Ime joj je Ponikvica. Nipošto u dvorac ne svraćaj. Kad ga budeš prolazio, vjerojatno*

će te ne'ko iz dvorca zazvati. Ne odazivaj se i ne okreći se ni za živu glavu. Ako se javiš ili okreneš, gotov si, progutat će te. Samo nastavi dalje. Kad odmakneš još jedan dan hoda naići ćeš na treći dvorac. U njemu živi najmlađa kćer vilenjaka Vjetrenika. Ime joj je Grbica. Ako te sreća posluži pa te zazove kad budeš prolazio pokraj njenoga dvorca, stani i odazovi se. Od njezina dvorca dva sata hoda naprijed je dvorac vilenjaka Vjetrenika i vile Vjetrenice. Vila je opaka, te ti ja savjetujem, kad dođeš do njihova dvorca, javi se njemu osobno i što ti god on zapovjedi, to moraš izvršiti. Ja se javih vili Vjetrenici, pa evo čuvam joj ovce ima tisuću godina.

Zahvalivši ovom velikodušnom pastiru, Vilen pođe naprijed razmišljajući o svemu na što ga upozori. Pa zar je tako zla ta vila Vjetrenica. Tisuću godina čuvati ovce, brrrrr. A vilenjak Vjetrenik mu se ne učini loš. Pa sad i te njegove kćerke. Dvije loše, jedna dobra. Dobro pa je i jedna dobra. Razmišljajući o svemu, pred kraj prvoga dana stiže do prvoga dvorca. Ne obazirući se na njega, mirno je prolazio, kad odjednom tišinu propara ljepuškast ženski glas:

– *Vilene! Vilene!*

Niti se javio, niti glave okrenuo, nego samo naprijed bez osvrtnanja. Znao je ako napravi i jedan pogrešan potez, ode glava, progutat će ga Crnuljica. Pred kraj drugoga dana došao je do drugoga dvorca. Nije smio gledati u dvorac iz znanih razloga, tako da nije niti uočavao razlikuje li se od prvoga. Kad

je prolazio pored dvorca, ponovno se začu molećiv
ženski glas:

– *Vilene! Vilene!*

A on ni da čuje. Prođe pokraj dvorca kao da ga i

nema. Znao je dobro ako se javi, ili , makar glavu okrene, gotov je. Progutat će ga Ponikvica. Kad je trećeg dana naišao na treći dvorac, malo je usporio hod, ne će li ga ne'ko zazvati. Išao je polgano, osluškujući, ali ništa. Kad je već prošao pored dvorca i počeo odmicati, začu iza svojih leđa tanak umiljat ženski glasić:

- *Vilene! Vilene!*
- *Taj sam!*
- *Ideš li to vilenjaku Vjetreniku? – ponovno će isti glas.*
- *Idem! – odgovori Vilen.*
- *Ja sam njegova najmlađa kćerka Grbica. Kad dođeš kod moga oca, on će ti zapovjediti što trebaš raditi. Ako nešto ne mogneš sam učiniti što ti on zapovjedi, zazovi moje ime pa ću ti ja pomoći.*
- *Dobro, spomenuću se. Hvala lijepo! – veselo će Vilen.*
- *I Vilen krene dalje. Za jedno dva sata hoda stiže pred prekrasan dvorac vilenjaka Vjetrenika i vile Vjetrenice. Pokucavši na vrata dvorca, otvori mu vrata, glavom i bradom stari vilenjak.*
- *E moj sinko, đe si do sad. Čekam te već dva minuta, a tebe nema pa nema. Taman sam mislio poći leć'.*

- *Gadan je put. Nijesam nikako mog'o prije. – poče se pravdati Vilen.*
- *'ajde, 'ajde, evo je izašlo sunce. Imaš cijeli dan za opočinuti. Odma' da znaš, u mene se ne radi po danu, nego po noći. Ostavi tu stvari i ovdje lezi, a ja ću doći večeras i zapovjediti što se ima uraditi. – reče mu stari vilenjak pokazujući mu sobu u koju će se smjestiti.*

Gledajući u čudno sunce, koje nikako nije svjetlilo ni izgledalo kao ono na zemlji, nije ni grijalo a izmoren dugim putem, Vilen je slatko zaspao. Sanjao je Grbicu i sve što mu se događalo. Vidio je Grbicu u snu, takve ljepote još nikad ne vidje. Kad se umrači dođe vilenjak Vjetrenik do Vilena i zapovjedi mu:

- *Eno, gori, drago moje dijete! Vidiš li onu goru ondolen-donlen!*
- *Vidim.*
- *Ona se gora zove Žaba. Jami sjekiru, pa svu onu goru posijeci, donesi i složi u drvaricu dok se ne svane!*

Vilen uze sjekiru, pa udri, mlati, slaži, te kad vidje kako je to nemoguće uraditi do svanuća, sjede se na jedan kamen odmoriti. Sjeti se najmlađe vilenjakove kćeri Grbice. U to se ona pojavi pred njim.

- *Vilene, što ti je moj otac zapovjedio?*
- *Moram posijeći svu Žabu, donijeti drva i složiti u drvaricu i to sve prije svanuća, - žalosno će Vilen.*
- *Ti to sam ne možeš uraditi, nego, vidiš li ovaj štap. E, sad pogledaj u vrh Žabe. Iznad onih Vilinih ploča ima jedna Vilina pećina. Odmah pođi gore, uđi u pećinu i kucni po zidu s ovim štapom. Kad čuješ glas iz pećine, zapovjedi isto što i tebi zapovijedi moj otac. Iz pećine će izaći trideset malih ljudi. Nemoj ih se bojati. Oni će uraditi sve ono što si trebao ti. Kad oni počnu raditi, ti se vrati do mene, i nemoj mi zaboraviti ponijeti štap. Ja sad idem jer me roditelji ovdje ne smiju vidjeti.*

Vilen se zaputi na sam vrh Žabe. Ubrzo dođe do Vilinih ploča, te se uspenra do Viline pećine. Čim je ušao, pokuca štapom po zidu. Iz dubine pećine se javi glas a Vilen zapovjedi sve onako kako je rekla Grbica. Pokraj njega protrča trideset malih ljudi, koji čim izadoše iz pećine odmah se prihvatiše posla. Deset sječe, deset skuplja, a deset nosi drva prema dvorcu vilenjaka Vjetrnika. Vilen uzdahnu od olakšanja, zgrabi štap i cupkajući se zaputi do Grbice. Kod nje je i prenoćio. Ujutro, prije sunca, ustade Vilen i pođe se prijaviti vilenjaku Vjetreniku, svom gospodaru. Čim se rukovaše, Vilen ga izvjesti kako je posao zgotovljen, onaj koji mu je bio zapoviđen. Vilenjak Vjetrenik se začudi kad pogleda u dvorac. Jedva se vidio od drva.

-
- *Vilene, Vilene! Da sam znao da si tako vrijedan mladić, ne bih te ostavljao još godinu dana u školi. Ali, ne smeta. Sad se dobro odmori i naspavaj, pa ću ti večeras zapovjediti drugi pos'o.*

Vilen ga poslušao, te se leže odmoriti. Spavao je tvrdo i nije ni osjetio kad je palo večer. Vilenjak Vjetrenik ga prodrmusa, a kad se ovaj ustade uslijedi nova zapovijed.

- *Vilene sine, jesi li se dobro odmorio'?*
- *Jesam.*
- *Vidiš sine, ono veliko polje!*
- *Vidim.*
- *Ono ti se zove Vilovačko polje. Uzmi ćuskiju, krasnu i motiku, te sve ono kamenje povadi iz zemlje, iznesi ga i složi. Kad to završiš, uredi mi fino zemlju da mogu posijati žito. Molim te samo da završiš prije sunca.*

Čim otiđe vilenjak Vjetrenik, Vilen stade krčiti kamen iz polja. Ali, ruke nejake. Ne ide pa ne ide.

Opet se prisjeti Grbice. Ne bi je kao prvi put čim je se sjeti pa se počeo preznojavati. Kad u neko doba pojavi se Grbica.

- Što ti je sad zapovjedio moj otac Vilene?
- *Ama, evo ovo cijelo polje trebam iskrčiti, iznijeti kamen i pripremiti zemlju kako bi mogao posijati žito. I to sve trebam uraditi prije sunca.*
- *Nećeš ti to sam moći uraditi, nego me dobro slušaj. Evo ja tebi opet ovaj štap, na početku polja u Vrutku ima jedna jama koja se zove Vilinska ljut. Otiđi do nje, nagni se nad nju i kucni štapom o njene zidove. Kada začuješ glas, slobodno zapovjedi sve onako kako je tebi moj otac zapovjedio. Iz jame će izaći šezdeset malih ljudi koji će taj posao obaviti umjesto tebe. Ja sad moram ići jer ne bi valjalo da me zateknu ovdje roditelji, bilo bi im sumnjivo. Ti opet svrati k meni i ne zaboravi nipošto ponijeti štap.*

Vilen sve učini kako mu je Grbica kazala. Najprije ode do Vrutka, pronade Vilinsku ljut, nagnu se nad nju te kucnu štapom o zidove jame. Kad začu glas, zapovjedi sve onako kako je i njemu

zapovjedio vilenjak Vjetrenik. Iz jame sad izađe šezdeset malih ljudi koji se odmah prihvatiše rada. Dvadeset ih je kopalo, dvadeset iznosilo kamen, a dvadeset uređivalo zemlju za sijati žito. Vilen kad ovo vidje bi van sebe od sreće. Pohita brže-bolje Grbici i umalo ne zaboravi štap od veselja. Ponovno je prenoćio kod nje a ujutro prije nago je sunce izašlo pođe do dvorca vilenjaka Vjetrenika. Kad je vilenjak Vjetrenik ugledao što je Vilen uradio za jednu noć, gorko se pokaja:

- Vile, Vile, da sam znao da si ovakav vrijednik, ni za živu glavu te ne bih ostavio u školi još jednu godinu dana. Sad se odmori i naspavaj pa ću ti večeras zapovjediti novi pos'o.

Vilen se prevali na pod kao da je umoran i čim vilenjak Vjetrenik ode, otvori oči i stade se izležavati. Mislio je stalno o Grbici. Lijepa je ta kćerka vile i vilenjaka. Počela mu se zavlačiti sve više i više pod kožu. U sanjarenju mu prođe dan i čim se poče smrkavati zaputi se pred svoga gospodara.

- *Gospodaru, ja sam spreman za pos'o. Dobro sam se odmorio.*
- *Lijepo, lijepo! Evo ti, uzmi ovaj naramak loze, sve ih noćas posadi, neka ozelene i neka donesu dobar rod. Otrgaj ih do jutra i zgnječi, pa mi donesi vina u bokalu da probam.*
- *Rekavši to vilenjak se okrenu i ode kao da ga netko goni. Vilen uze naramak loze te poče odmah saditi znajući dobro kako izlaza iz ove*

teške situacije nema bez Grbice. Pouzdavši se u Grbicu, sjede na zemlju i odluči je čekati. Vrijeme je prolazilo ali Grbice nema pa nema. Prođe i ponoć. Ne videći izlaza i ne znajući zašto se Grbica ne pojavljuje poče se znojiti od nelagode. Taman kad je pomišljao na najgore ishode iz stanja u kojem se zateče, pojavi se Grbica sva uspavana.

Oprosti Vilene. Ja sam ti prespala, ali čim se probudih pohitih k tebi. Što ti je sad zapovjedio moj otac?

- Nemoguće! Zapovjedio mi je da posadim ovu lozu, da loza ozeleni, potom da baci dobar rod, pa da otrgam i zgnječim sve do jutra te da mu donesem bokal vina da proba. Nemoguće! Nemoguće!*

- Slušaj me dobro Vilene! Evo ti ovaj štap pa trči koliko te noge nose u Gradačko polje. Tamo ima jedna jama Vilinka. Lako ćeš je prepoznati jer u njoj živi mnoštvo golubova. Kad dođeš blizu jame, prikradi se polako da ne prestrašiš golubove. Oni su mali ljudi pa da ne odlete. Dopuži do samog otvora i kucni štapom o zid jame. Kad začuješ glas iz jame zapovjedi isto što je i tebi moj otac zapovjedio. Iz jame će tada izletjeti sto malih ljudi i oni će obaviti posao umjesto tebe.*

Vilen se zahvali Grbici i potrča do Gradačkog polja. Iz daleka je vidio golubove iznad jame Vilineke te se stade prikradati kako ih ne bi uplašio.

Čim je dopuzao do velikog okna jame, kucnu štapom od zidove. Iz dubine jame začu glas, te odmah zapovjedi sve onako kako je i njemu zapovjedio vilenjak Vjetrenik. Iz jame stadoše izlijetati mali ljudi što umiri Vilena. Znao je da svojoj Grbici može vjerovati. Uze štap u ruku i zaputi se do Grbice. Tek što joj je predao štap, stade se razdanjivati. Pred njim se stvori jedan od malih ljudi predajući mu bokal pun vina. Vilen zahvali i ponese vino vilenjaku Vjetreniku u njegov dvorac. Stari vilenjak, vidno zabrinut, otpi nekoliko gutljaja vina i zavrti glavom, te se bez riječi udalji od Vilena. Prepao se stari vilenjak Vjetrenik moći koju posjeduje Vilen. Nije ga smio nikako ostaviti u školi duže od planiranoga. Vilen je opasan. Ima jako velike moći. Žurio je svojoj ženi vili Vjetrenici kako bi joj povjerio svoje muke.

- *Samo ga ti pošalji meni i ne boj se! Ja ću mu zapovjediti da mi svira, svirka će ga umiriti, a ja ću ga zubima raščerečiti.*

Međutim majčinu zlu nakanu dozna Grbica te ispriča Vilenu što mu se sprema.

- *Vilene dragi, moja majka vila Vjetrenica, planira te raščerečiti zubima, nego ti kad budeš svirao otvori prozor pa ću ja doći na prozor. Majka će navaliti na mene da me ubije a ja ću se pretvoriti u lastavicu i pobjeći.*

Vilen joj se još jedan put zahvali i čim se počeo smrkavati odluči poći starom vilenjaku Vjetreniku, očekujući nove zapovijedi. Međutim, vilenjak Vjetrenikne mogavši izaći na kraj s Vilenom

zamoli ga učtivo:

- *Drago moje dijete, ja više ne znam što bi' ti zapovjedio, vidim sve znaš raditi kako i priliči pravom vilenjaku, nego ti večeras pođi do moje žene, vile Vjetrenice, ona će ti još nešto zapovjediti. Nećeš ništa raditi, samo ćeš joj svirati. Bit će ti mnogo lakše nego kod mene što si radio. Njoj svirka godi i veseli je.*

I vilen pođe do vile Vjetrenice. Bio je to njihov prvi susret. Vila Vjetrenica lijepo dočeka Vilena. Pokaza se jako ljubazna te mu dade lijericu pričajući mu kako jednostavno obožava glazbu s tog instrumenta. Vilen joj poče svirati a ona se ugodno namjesti u naslonjaču i sklopivši oči predade se užitku. Malo je sanjerala pa onda uzme pripremljeno ogledalo i sakrivši glavu od Vilena stade oštriti vilinske zube. Sve više i više ju je hvatao strah od Vilena. Kad je naoštrila zube izašla je u predvorje kako bi ih isprobala na drvetu drvogrizom. Potom je oprobala zube na kostima koje je shrskala a najposlije na željezu. Kad je osjetila kako se oštraci zuba zabadaju u željezo, znala je da je spremna navaliti na Vilena. Za sve vrijeme njenih proba neprestano se iz odaja čula svirka. Grbica je ušla kroz otvoren prozor te se zamijenila s Vilenom koji je odmah pobjegao kroz prozor. Čim vila Vjetrenica stupi nogom u odaje, Grbica baci lijericu, pretvori se u lastavicu te pobjegne kroz prozor. Ljuta što joj je Vilen izmakao ispred naoštrenih zuba, koje je naoštrila prvi put nakon petsto godina, odluči sve porazbijati i shrskati po odajama kako bi zatomila navale bijesa

koje su iz nje izvirale. Ubrzo se ljutnja pretvori u strah od Vilena. Čuvši lomljivu u odajama vile Vjetrenice, stari vilenjak pohita u pomoć. Nađe vilu Vjetrenicu u suzama svu onemoćalu. Složiše se kako je Vilen jako opasan, te kako mu ne smiju prkositi, nego bi ga trebali nekako na lijep način privoljeti za sebe, pa s njim u miru živjeti. Ali kako to izvesti? Vilenjak Vjetrenik se prvi dosjeti.

– *Najbolje bi bilo kada bi mu dali ruku od jedne naše kćeri, pa ga privoljeti kao zeta!*

S novonastalom idejom složi se i vila Vjetrenica, ali koju kćerku dati!? Najradije bi mu dali najstariju jer je već poodmakla u godinama, mogli bi i srednju koja je isto u lijepim godinama, a ako mu daju birati, sigurno će uzeti najmlađu, jer je i najljepša. Tada bi ih starije kćeri zamrzile i dobili bi dušmane u dvorcu. Dugo su tako sjedili i razgovarali, ali rješenja nisu nalazili. Najposlije, dosjeti se vila Vjetrenica:

– *Znam stari kako ćemo! Mi ćemo naše kćerke pretvoriti u patke, pa ih pustiti u Hutovo blato. On neka bira koju god hoće, a kad odabere, ni one, ni on, ni'ko se nama pravo ljutiti! Koju god odabere, neka mu bude žena.*

I tako ugovore. Za to vrijeme Grbica se vratila i prisluškiivala razgovor roditelja. Čim je čula što smjeraju, pohiti Vilenu kako bi ga upozorila što su njeni roditelji naumili.

– *Ali Vilene, ako ti doista želiš mene, ti ćeš me lako prepoznati.*

– *Kako?*

– *Ja ću ti stalno izmicati, kad' me budeš lovio, pa ako htjedneš uzmi me za ženu – stidljivo će Grbica.*

Za nekoliko dana vilenjak Vjetrenik pozove Vilena na razgovor. Vilen je došao, praveći se kao da ne zna ništa o tajnom dogovoru vile i vilenjaka. Stari vilenjak Vjetrenik sjedio je u udobnom naslonjaču, koji je obrašten bršljanom izgledao kao da je srastao za vilenjaka. Kad progovori činilo se kako se bršljan pokreće kao da je zmijsko tijelo.

– *Sjedi Vilene. Ja sam te odlučio oženiti. Nadam se kako nemaš ništa protiv toga. Imam tri kćerke. Sve su zgodne, lijepo i pametne. Kad bi' znao koja je od njih najbolja, dao bi' ti je odma', ali to je jako teško odlučiti čak i nama vilenjacima. Nego, znaš što ćemo! Vila Vjetrenica i ja ćemo njih pretvoriti u patke i pustiti ih u Hutovo blato. Ti ih lovi i koju god uhvatiš neka ti bude ženom. Mislim da je tako najpoštenije i prema tebi, i prema mojim kćerima.*

Nasmješivši se veselo, Vilen se zahvali starom vilenjaku što mu daje ruku kćeri, ma koja to bila, i odskakuta veselo iz odaje svoga gospodara. Njegova veselost još više zbuni starog vilenjaka. Ujutro vila Vjetrenica i vilenjak Vjetrenik pretvore svoje kćerke u patke te pozovu Vilena. Ušavši u trupu od ogromne bajamove ljuske, Vilen je odmah spazio tri prekrasne patke. Sve tri su bile iste. Ličile su jedna drugoj kao jaje jajetu. Nemoguće ih je raspoznati.

Dugo je zurio u njih, gledajući ih kako veselo plivaju. Samo bi povremeno zalepršale krilima. A onda se dvije odvoje i počnu plivati prema trupi od bajama. Treća stade bježati u šašu. Vilen se ne obazre na ove dvije što su mu se nudile nego zavesla prema onoj koja pobježe u šašu. Vješto velajući ubrzo je sustiže i uhvati. Ponio ju je u dvorac, te tamo s nje skidoše vilinske čari. Kad tamo, na sramotu sestara i na žalost roditelja, najmlađa njihova kćer Grbica. Ugovoreno – izvršeno. Odmah se obavi vjenčanje. Vilen i Grbica su lijepo živjeli. Stari vilenjak Vjetrenik i vila Vjetrenica samo su tražili od njih da uz jutarnji čaj ispričaju što su sanjali protekle noći. To ih je zanimalo tako jako, jer su znali da snovi odaju misli Vilenove. Vilenu su sve više i više nedostajali majka i otac, kao i njegovo rodno selo Ravno. Svakim novim danom u njemu je rasla želja vidjeti roditelje. Počeo je nagovarati Grbicu o bijegu iz dvorca. Opisivao joj je ljepote iznad zemlje, ako to mora vidjeti, kako je tamo sto puta ljepše nego ovdje ispod zemlje u močvari, gdje je smješten dvorac. Izmišljao je i što jest i što nije, sve ne bi li je nagovorio na bijeg. Grbica bi ga pomno slušala, ali bi na kraju bojažljivo odbijala, strahujući kako bi ih njezini roditelji mogli ubiti, koji bi sigurno pošli za njima u potjeru. Govorila bi mu ako krenu, slobodno se mogu oprostiti jedno od drugog, poznavajući narav svojih roditelja. Usprkos tome, Vilen je navaljivao sve više i više, sve dok Grbica ne popusti, pa što bude nek' bude, kud puklo da puklo. Sve su pomno isplanirali i jednu večer zajedno pobjegnu.

Kad je osvanulo jutro, vilenjak Vjetrenik i vila Vjetrenica čekali su po običaju mladence da uz čaj pričaju o svojim snovima. Čaj se i ohladi a mladenaca nema! Sunce se pelo sve više i više na nebo, a njih nema pa nema. Kad je već bilo na sredini neba, što je značilo kako je ručano vrijeme, odlučiše sami otići po mladence pa će skupa ručati. Kad tamo, mladenaca nema! Pobjegli! Vila Vjetrenica se tako ražesti da se sva tresla od bijesa. Sva zajapurena naredi starom vilenjaku:

– *Idi stari i umori ih obadvoje gdje god ih stigneš!*

Vilenjak Vjetrenik iz mjesta poleti za bjeguncima. Čim se odlijepio od zemlje, Grbica osjeti da je otac krenuo za njima.

– *Vilene, otac je pošao za nama! Jao ti ga nama ako nas sustigne! Znaš dragi što ćemo? Ja ću se pretvoriti u pšenicu a ti budi poljar. Pa ako me stvarno voliš i ako ti je stalo do mene, ne daj mome ocu otkinuti ni jednu vlat pšenice. Jer ako otkine i jednu vlat, otkinuo je moju glavu. Ako te zapita je si li koga vidio da je prošao ovim putem, ti kaži kako su neki momak i djevojka prošli prije nekog vremena. On će shvatiti da si to ti, pa će htjeti ubrati vlat pšenice, a ti mu ne daj ni za živu glavu.*

Kad to izgovori, Grbica se pretvori u pšenicu, i dok se Vilen snašao, vilenjak Vjetrenik već je stajao pokraj njega. Vidno zadihan, pozdravi Vilena, ne prepoznavši ga. Vilen mu uzvрати pozdrav, ne pridajući važnost strancu.

- *Poljaru, da možda nijesi vidio neke putnike? Je su li možda prošli ovim putem?*
- *Jesam, držali su se za ruke, neki momak i djevojka. Stalno su se osvrtni iza sebe, kao da od nekoga bježe. – izdajnički će Vilen, naočigled jedva čekajući pomoći starom vilenjaku.*
- *Kad je to bilo? Možeš li se sjetiti?*
- *Taman sam sij'o ovu šenicu!*

Ovakav mudar odgovor pobudi sumnju u vilenjaka Vjetrenika, te stade oblijetati oko Vilena.

- *Č'o' ječe, dobre ove šenice u tebe! Ja imam ogromno polje, al' 'vak'e šenice moje oči ne viđeše!*
- *Vilenjak Vjetrenik nesigurno je kružio, približavajući se pšenici, želeći otkinuti bar jednu vlat. Znajući njegove namjere, Vilen se odlučno ispriječi ispred njega, i zapovjedi mu odsječnim naredbodavnim glasom:*
- *Ja sadio, ja radio, to je moje! Ne će mi ni'ko ubrati niti jednog klasa dok sam živ! Radije ću poginuti!*
- *Pri tom je mlatio štapom tako jako, da vilenjak Vjetrenik morade ustuknuti. Prisjeti se kakvu Vilen ima moć, što je sve za njega uradio, te pohita nazad u svoj dom i sve ispriповjeda vili Vjetrenici, svojoj ženi.*

- *Stari nesposobnjakoviću! Sav si pomajtufo! Pa zar ti ne pade na pamet da su se pretvorili u šenicu i poljara? Da bar otkinu jednu vlat, bar bi njoj otkinuo glavu. Da je bogdo nisam ni ovilila. Brže nazad i otkini jednu vlat šenice! – izdera se vila Vjetrenica na starog vilenjaka.*
- *Zateknut između dvije vatre, vilenjak Vjetrenik brže-bolje poteci za bjeguncima. Ali čim se odvoji od zemlje, oćuti ga Grbica.*
- *Eto moga oca ponovo za nama! Pazi dobro Vilene što ću ti kazati!*
- *Što?*
- *Ja ću se pretvoriti u nedovršenu crkvu a tebe u svećenika. Kad on stigne, zapitat će te jesi li koga vidio, a ti mu odgovori kao i prvi put! On će naravno posumnjati kako smo to mi. Pa će htjeti jedan kamenčić od crkve, a ti mu ne daj ni za živu glavu. Dadneš li i jedan kamičak, dao si mu moju glavu!*

Kako Vilen nije bio vilenjak, nego običan čovjek, stari vilenjak Vjetrenik učas ih sustigne. Kad se približio Vilenu, koji je bio prurušen u svećenika, nazva mu faljenicu, te priupita za bjegunce.

- *Ne bih Vas ometao velečasni, ali tražim dvoje mladih ljudi. Da kojim slučajem niste zapazili da su ovuda prošli?*
- *Jesu, jesu, ali davno!*

- *Kada davno? Možete li se otprilike prisjetiti? – znatiželjno će vilenjak.*
- *Stoprom sam postavljao temelje za crkvu. – svećenik će ne okrećući se.*

Vilenjak Vjetrenik posumnja kako su to njih dvoje, te stade oblijetati oko Vilena. Pokušavao se približiti sve više i više do zidova.

- *Lijepu ste crkvu započeli velečasni. Beli sam i' dosta vidio, al' 'vako lijepu ni jednu. Mogu li je malo opipati?*

Vilen hrabro skoči ispred njega, tako naglo da vilenjak trenutno ustuknu. Zaškripi zubima i prijetećim glasom će vilenjaku:

- *Bježi sotono! Odmakni! Nijesi dostojan ni prstom je taknuti! Ovo je sveti hram!*

Vilenjak Vjetrenik se prisjeti Vilenove snage, te se opet povuče dva tri koraka nazad. Vilen zatim poče mlatarati štapom tako jako da vjetar od štapa upozori starog vilenjaka kako mu je bolje bježati. Dajući petama vjetra, ubrzo je sav isprepadan bio u svome dvorcu. Sve je isprekidano ispričao vili Vjetrenici, pokušavajući doći do daha.

- *Nesretniče i ja s tobom! Odkuda crkva pod zemljom, i još gore, svećenik pred njom? Nemaš ni tri tisuće godina, a evo si već posenilio! Ta znaš li da je ovo naše carstvo? To su sigurno njih dvoje. Nesposobnjakoviću jedan! Ne mogu te više niđe poslati, da budem mirna! Ja ću njih pronaći, prije nego što pobjegnu iz zemlje!*

Kad to izgovori, sukne se za bjeguncima. Čim se odvoji od zemlje, Grbica oćuti kako je majka pošla za njima.

– *Vilene dragi! Sad smo gotovi, eto mi majke!*

– *Što ćemo sad? – preplašeno će Vilen!*

Upravo su prolazili pored jezera Utova blata, gdje je Vilen izabrao Grbicu za svoju ženu. Pade mu na pamet, kako bi bilo najbolje skoćiti u vodu i sebi prekratiti muke. Grbica pročita njegovu misao, te joj sijevne ideja u zadni tren.

– *Tako je Vilene! Ja ću nas pretvoriti u patke! Eto, ondje je cijelo jato, pa ćemo se s njima izmiješati! Valjda nas ne će majka prepoznati! A ona i ne smije u vodu s vilinskim ovojem!*

Tako i bi. Grbica ih pretvori u patke i izmješaju se s drugim patkama u jatu. Čim zaplivaše, stiže vila Vjetrenica. Odmah je znala kako su se Vilen i Grbica pretvorili u patke, te ih stade dozivati, jer u vodu nije smjela. Kao mala nije naućila plivati u vilinskom ovoju, pa je zato tjerala vilenjaka Vjetrenika da ući kćerke čim su se rodile i dobile vilinski ovoj. Mislila je kako je tim činom ispravila nepravdu koja je njoj nanešena. Ali gle sad, proklinje dan kad ih je vilenjak Vjetrenik naućio plivati u vilinskom ovoju. Ne može ništa. Stala ih je dozivati s obale

– *Grbiceeeee! Vileneeeee! Dođite da vas nešto pitam! Ja vas volimmmmm!*

A Vilen i Grbica ni da ćuju. Uvalili se u jato pataka

i kvaču li kvaču. Kad je uvidjela da ništa ne će postići svojim dozivanjem, u nastupu bijesa vila Vjetrenica skide sa sebe vilinski ovoj i baci se u jezero. Zapliva prema jatru pataka. Čim je zaplivala, Vilen i Grbica izlete iz vode, pa joj zgrabe vilinski ovoj. Vila Vjetrenica stade zapomagati iz vode:

– *Joj meni, jadna ti sam ja, što napravi! Vratite mi moj vilinski ovoj, ne ću vas više progoniti nikada, kunem vam se vilinskim imenom!*

Grbica je znala da se zakletva vilinskim imenom ne smije pogaziti te joj vrata vilinski ovoj. Vila Vjetrenica se uvuče u svoj ovoj te im samo reče:

– *Idite kud ste naumili, stigle vas majčinske suze! Da bogda se više nikada ne vratili u moje carstvo, a ti Grbice, tamo gdje zaplakala, pretvorila se u lokvu suza! Čim izađeš iz moga carstva izgubila ljepotu koju sam ti dala!*

Izgovorivši ovu kletvu, poleti prema dvorcu gdje ju je čekao vilenjak Vjetrenik. Sretni i veseli Vilen i Grbica nisu marili za viline kletve, nego su potrčali koliko ih noge nose prema izlazu iz podzemnog svijeta. Nedugo zatim, bili su na samom izlazu iz pećine gdje je stalno puhao vjetar. Ugledali su iz pećine nebo obasuto zvijezdama. Vilen zagrli Grbicu i šapnu joj u uho:

– *Sad kad smo se spasili, ja imam plan kako ćemo dalje. Ti ćeš ostati ovdje na ulazu u pećinu, a ja idem domu pripremiti roditelje i svatove za dolazak mlade. U nas je sramota dovesti mladu bez svatova. Ja ću se sa svatovima vratiti što god prije mogu po tebe.*

- *Dobro Vilene. Samo, neka znaš, moja majka vila Vjetrenica me je proklela. Ja ne znam kakva ću biti kada izađem iz ove pećine na svjetlo dana. A tebe ako poljubi tvoja majka, ti ćeš trenutno zaboraviti na mene kao da nikada nisam ni postojala. Zato dobro pazi, ne daj majci da te poljubi.*
- *Draga Grbice, kakva god budeš, ti si moja jedina Grbica i ja ću živjeti s tobom i za tebe. A majci ne ću dopustiti da me poljubi. Sigurno dolazim po tebe, čim sakupim svatove.*

Tu se izljubiše i s teškom mukom Vilen pođe prema selu, ostavivši Grbicu na ulazu u pećinu. Žurio je ne obazirući se, želeći dovesti mladu što prije i predstaviti je roditeljima. Roditelji su odavno izgubili svaku nadu da bi se Vilen mogao vratiti domu. Kad se pojavi ispred kuće, majka ga odmah prepozna. Sreći nije bilo kraja. Poletiše i otac i majka htijući izgrliti i izljubiti sina, ali se Vilen stade braniti govoreći:

- *Ne mojte me ljubiti jer ću sve zaboraviti!*

Kad su se malo svi sabrali, on pripovjedi roditeljima kako ga u pećini u Zavalu čeka vjerenica, te kako trebaju skupiti svatove i otići po nju. Roditelji se tomu još više obradovaše, pa počеше zvati kumove, susjede i prijatelje. Kad su svatovi bili spremni, a Vilen bio zaokupljen oko redanja kolone, majka se prišulja iza leđa Vilenu i poljubi ga. Vilenu se u prvi tren zamanta i kao da mu netko uze pamet, sve zaboravi što je znao. Prvo što prozbori bi:

– Čiji su ovo svatovi?

Na to se svi zgledaše, a majka se uhvati za usta sjetivši se što je kazao njen Svilenko. Pokušavajući ublažiti nesreću, ne bi li mu se povratilo sjećanje majka mu reče:

– *Tvoji moj dragi Svilenko! Čeka te vjerenica u pećini u Zavali! Evo idemo svi zajedno po nju!*

– *Ja nemam nikakvu vjerenicu a ne da me čeka u nekakvoj pećini! – Vilen će mirnim glasom.*

Raspremi konja i pođe u kuću. Nestade pjesme, nastala žamor. Ljudi se malo pomalo razidoše, svatko svojoj kući.

Grbica je danima uzaludno čekala na ulazu u pećinu. Kad joj dojadi, a znala je kako ne može nazad, odluči izaći iz pećine. Čim je ugledala svjetlo dana, naglo počela stariti. Iza vrata joj naraste velika grba. Dugo je lutala i tumarala tražeći Vilenu, a od njega ni traga ni glasa. Zaboravivši na majčinu kletvu sjede na jedan kamen i gorko zaplaka. Kako je plakala, oko nje se stvarala lokva od suza. Ona se topila svojim suzama a da to nije ni znala. Lokva je bila sve veća i veća, sve dok se na kraju čitava Grbica ne istopi u lokvu.

Ponekad, kad pastiri dotjeraju stoku na napoj, ugledaju u vodi prelijepo lice Grbice, ali čim zahvate vodu kantom, pojavi se na vodi odraz starice s ružnom grbom. Pastiri je i prozvaše Grbušinom lokvom. Tako se zove i danas. Tako će se i uvijek zvati.

Samo mi zamo da se zove Grbicina lokva.

LJUBO KRMEK je rođen 22. ožujka 1969. u Čapljini. Osnovnu školu pohađao je u Hutovu, a Željezničku tehničku školu u Sarajevu. Radi kao prometnik vlakova u Pločama. Pjesme, priče i drame su mu objavljene u više listova, časopisa, zbornika i antologija u BiH i RH. Jedan je od pokretača lista Vrutak Društva prijatelja starina Hutovo, koji je izašao u jedanaest brojeva.

Član je Društva hrvatskih književnika Herceg Bosne, gdje je u drugom mandatu član Upravnog odbora. Član je i Matice hrvatske Stolac te pridruženi član Južnohrvatskog ogranka Društva hrvatskih književnika. Predsjednik je Povjerenstva za održavanje književnih manifestacija Vidoška pjesnička noć u Stocu i Rijek iz kamena u Čapljini. Za svoje pjesništvo 2010. nagrađen je nagradom Dubravko Horvatić.

Objavljena djela:

- 1. *Milogledi (pjesme), Matica hrvatska, Ploče, 1999.*
- 2. *Višeglasje (pjesme), Matica hrvatska, Stolac, 2001.*
- 3. *Humljanke (pjesme), Društvo hrvatskih književnika Herceg Bosne, Mostar – Založba kralja Tomislava, Mostar – Čapljina, 2008.*

- 4. *Ibalo balo (pjesme)* Društvo hrvatskih književnika Herceg Bosne, Mostar - Založba kralja Tomislava, Mostar - Čapljina, 2009.
- 5. *Grudina (pjesme)*, HKZ - Hrvatsko slovo, Zagreb, 2012.
- 6. *Drijen (pjesme)*, Društvo hrvatskih književnika Herceg Bosne, Mostar - Matica hrvatska Stolac, Mostar, 2013.
- 7. *Neretvanski dobnik (kolumne)*, HKZ - Hrvatsko slovo, Zagreb, 2013.
- 8. *Iz humske zemlje, Knjiga prva (povijesno-prozni zapisci)*, Društvo hrvatskih književnika Herceg Bosne, Mostar, 2013.
- 9. *Hrvatsko pjesništvo Donje Hercegovine, (pregled)*, Matica hrvatska Stolac, Stolac, 2014.
- 10. *Zadom (pjesme)*, Društvo hrvatskih književnika Herceg Bosne, Mostar - Matica hrvatska Stolac, Mostar-Stolac, 2015.

KAZALO

MORINE.....	5
ŽUTE OČI.....	41
MLATAC VIDANČINA.....	51
MARAN I KRSTINKA	59
VILEN I GRBICA.....	75

